

OHK - Geografija

III
B 21
GEOGR. OBZORNIK
/1985 3

91

49098700540, 1

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS *

1 geografski obzornik

leto 1985

letnik XXXII

geografski obzornik

časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo

VSEBINA

- ✓ NEPOZABNEMU UČITELJU PROFESORJU ILEŠIČU V SLOVO 3
- DIDAKTIČNA PROBLEMATIKA GEOGRAFIJE
- ✓ Marija Košak: VKLJUČEVANJE NARAVO-SLOVNIH DNI V PROGRAM VZGOJNOIZOBRAŽEVALNEGA DELA PRI POUKU ZEM-LJEPISA V OSNOVNI ŠOLI 6
- ✓ Ivan Gams: OSNOVE KLIMATSKIH RA-JONIZACIJ SVETA 8
- ✓ Slavko Brinovec: IZOBRAŽEVALNA TEHNOLOGIJA 13
- IZ PEDAGOŠKE PRAKSE
- ✓ Mira Verbič: REZULTATI SPREMLJANJA IN VREDNOTENJA GEOGRAFIJE V SRED-NJEM USMERJENEM IZOBRAŽEVANJU 25
- GEOGRAFSKO PROUČEVANJE IN REGIO-NALNO GEOGRAFSKA PROBLEMATIKA
- ✓ Anton Gosar: ŽELEZNICE IN ŽELEZNIŠKI PROMET 29
- GEOGRAFSKA PROBLEMATIKA MLADIH
- ✓ Igor Jurinčič: FUNKCIJSKA PROBLEMATI-KA KOPRSKEGA PRIMORJA 39
- Metka Špes: REPUBLIŠKO SREČANJE MLADIH RAZISKOVALCEV GEOGRAFOV 46
- OCENE IN POROČILA
- DIDAKTIČNI KOMPLET GEOGRAFIJE - DRŽAVE V RAZVOJU IN RAZVITE DRŽAVE (M. Umek) 50
- GEOGRAFICA IUGOSLAVICA VI (T. Šifrer) 53
- DRUŠTVENE IN DRUGE NOVICE
- DELO KOMISIJE ZA ZNANSTVENO DELO ZVEZE GEOGRAFSKIH DRUŠTEV JUGO-SLAVIJE (M. Pak) 56
- SEZNAM DIPLOMANTOV DRUGE STOPNJE GEOGRAFIJE IN DOKTORJEV ZNANO - STI (J. Turk) 58

Geografski obzornik, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo. Izhaja štirikrat letno. Izdaja Geografsko društvo Slovenije, komisija za geografsko vzgojo in izobraževanje. Uredniški odbor: mag. Slavko Brinovec, dr. Božidar Ker, dr. Franc Lovrenčak, Cita Marjetič, dr. Mirko Pak, Jelka Simčič, Maja Umek, Mira Verbič, dr. Metod Vojvoda

Urednik: mag. Slavko Brinovec, 64000 Kranj, Mlakarjeva 2B
Upravnik: Cita Marjetič, Lektor: Soča Švigelj
Cena posamezne številke: za člane GDS 500 din, za študente 300 din, za nečlane in ustanove 600 din, za inozemstvo 800 din
Za vsebino člankov so odgovorni avtorji sami. GO izhaja s finančno pomočjo izobraževalne skupnosti Slovenije
Tisk: Tiskarna Inštitut Golnik

Geografski obzornik
leto 1985

YU ISSN 0016-7274
letnik XXXII/1

Geografski opusnik

časopis za geografsko vzgojo in izobraževanje

VSERBINA

- ✓ 1. VSEBINA
- ✓ 2. VSEBINA
- ✓ 3. VSEBINA
- ✓ 4. VSEBINA
- ✓ 5. VSEBINA
- ✓ 6. VSEBINA
- ✓ 7. VSEBINA
- ✓ 8. VSEBINA
- ✓ 9. VSEBINA
- ✓ 10. VSEBINA
- ✓ 11. VSEBINA
- ✓ 12. VSEBINA
- ✓ 13. VSEBINA
- ✓ 14. VSEBINA
- ✓ 15. VSEBINA
- ✓ 16. VSEBINA
- ✓ 17. VSEBINA
- ✓ 18. VSEBINA
- ✓ 19. VSEBINA
- ✓ 20. VSEBINA
- ✓ 21. VSEBINA
- ✓ 22. VSEBINA
- ✓ 23. VSEBINA
- ✓ 24. VSEBINA
- ✓ 25. VSEBINA
- ✓ 26. VSEBINA
- ✓ 27. VSEBINA
- ✓ 28. VSEBINA
- ✓ 29. VSEBINA
- ✓ 30. VSEBINA
- ✓ 31. VSEBINA
- ✓ 32. VSEBINA
- ✓ 33. VSEBINA
- ✓ 34. VSEBINA
- ✓ 35. VSEBINA
- ✓ 36. VSEBINA
- ✓ 37. VSEBINA
- ✓ 38. VSEBINA
- ✓ 39. VSEBINA
- ✓ 40. VSEBINA
- ✓ 41. VSEBINA
- ✓ 42. VSEBINA
- ✓ 43. VSEBINA
- ✓ 44. VSEBINA
- ✓ 45. VSEBINA
- ✓ 46. VSEBINA
- ✓ 47. VSEBINA
- ✓ 48. VSEBINA
- ✓ 49. VSEBINA
- ✓ 50. VSEBINA

III B21c/85-1

1987-540

Geografski opusnik, časopis za geografsko vzgojo in izobraževanje, izhaja štirikrat letno. Izdaja Geografske družbe Slovenije, komisija za geografsko vzgojo in izobraževanje. Urednik: mag. Slavko Brnovc. Dr. Božidar Kralj, dr. Franc Lovrenčak, Gisa Martič, mr. Miran Rak, Jekša Simčič, Maja Umek, Mita Vardič, dr. Metod Vrhovca. Urednik: mag. Slavko Brnovc, 6400 Kranj, Makarjeva 2B. Lektorica: Gisa Martič, Lektor: Saša Šušter. Cena posamezne številke: za člane GDS 500 din, za študente 300 din, za nečlane in ostale 600 din, za inozemstvo 800 din. Za vsako številko so odgovorni avtorji sami. GD izhaja s finančno pomočjo izobraževalne skupnosti Slovenije. Tisk: Tiskarna Inštitut Golnik.

NEPOZABNEMU UČITELJU PROFESORJU ILEŠIČU V SLOVO

8. junij 1907 — 5. februar 1985

Od profesorja Ilešiča in častnega predsednika se poslavljam ne samo v imenu Zveze geografskih društev Slovenije in njenih več kot sedemsto članov, ampak tudi kot eden njegovih učencev, asistenov, doktorantov in društvenih sočlanov.

Besede so onemele in ne morejo povedati vsega, kar občutimo ob tem slovesu. S profesorjem Ilešičem odhaja del nas, odhaja tisti, ki nam je razkrival najgloblje skrivnosti geografske vede in ki nam jo je znal približati tako, da smo jo vzljubili in si jo izbrali za svoj življenjski cilj. Zato danes ni slovenskega geografa, ki ne bi občutil velike bolečine in se zavedel izgube, ki nas

je doletela. Odslej ne bomo več imeli zanesljivega vodnika, ki je desetletja hodil pred nami in razčiščeval osnovne dileme naše stroke. Toda njegova zapuščina je tako bogata, da si bomo z njeno pomočjo, če bomo le hoteli, še dolgo lahko pomagali pri iskanju tiste prave poti, ki jo je želel zagotoviti slovenski geografiji.

Rad bi se skromno oddolžil našemu velikemu vzorniku, vendar ne samo s spominom na njegov veliki znanstveni opus, temveč tudi na njegovo enkratno človeško in učiteljsko osebnost. Hotel bi obuditi globoko v našo zavest vcepljeno znanje in nauke, ki smo jih bili deležni na njegovih vzornih predavanjih. Kdo se jih ne spominja! Kako naj se ne spomnim naših seminarjev! Ne, seminarških vaj, kot nas je jezikovno tenkočutni profesor Ilešič venomer popravljal. Pozneje smo se sami zgledovali po njem. In Ilešičeve ekskurzije! To je bilo najpopolnejše spoznavanje zunanje podobe in notranjega utripa sleherne od številnih pokrajin, kamor nas je vodil. Na njih si nismo kalili samo svojega znanja in preskušali svojih moči, temveč smo poglobljali tudi medsebojno prijateljstvo. Kdor je šel skozi Ilešičevo šolo, ne more dvomiti o velikanskem pomenu terena kot osnovnemu geografskemu laboratoriju. Kako popolno doživetje, in zdaleč ne samo ozko strokovno, je bilo za nas iz osrednje in zahodne Slovenije spoznavanje Prekmurja in Slovenskih goric pod Ilešičevim vodstvom! Pričeli smo spoznavati drugačne navade, druge ljudi in drugo govorico. To bomo tudi naprej v Ilešičevem imenu vztrajno gojili kot nenadomestljivo spoznanje, ki naj vzgaja ne samo strokovnjaka, ampak vsakega mladega človeka. Profesor Ilešič nam je širil obzorje tudi izven naših ožjih in širših meja in s tem dokazoval potrebo po celovitem dojemanju sveta ter sožitju med ljudmi. Zgradil je številne mostove, ki so slovensko geografijo povezali z nacionalnimi geografijami drugih republik in s svetom. Njegova vloga in pomen sta bila tudi v tem pogledu pionirska za naš nadaljnji razvoj.

Pred menoj vstajajo svetle podobe iz preteklosti, ko smo se skupaj veselili življenja, mladosti in prijateljstva, ko so padale pregrade med generacijami in poklici. To so bili številni veseli trenutki s slovensko in prenekatero jugoslovansko pesmijo na ustih, ko smo se od profesorja Ilešiča učili družabnosti in razpoloženja. Ne bodimo žalostni, ker izginevajo, temveč jih skušajmo ohranjati in prenesti na mlajše generacije. To bi si gotovo želel tudi on sam.

Naj na kratko skušam obnoviti dolgoletno delovanje profesorja Ilešiča v Geografskem društvu Slovenije. Zanj je bilo društvo, kot ga je sam imenoval, "najširši družbeni usmerjevalec geografskega dela v Sloveniji na vseh področjih". Večkrat je tudi poudarjal pomen iniciatorske in koordinatorske funkcije društva, kar da je njegova osrednja naloga. Njegova predstava o vlogi in pomenu društva za stroko je bila izredno jasna. V okrilje društva se je vračal vedno, kadar je bilo treba reševati najtežje teoretične in praktične probleme stroke. V njem je videl priložnost in zagotovilo za najbolj demokratično in plodno razpravo.

Tudi ta vera v univerzalnost demokratične institucije društva je dragoceno izročilo, ki nam ga je zapustil in ga zato skušajmo čim bolj negovati in razvijati. Častni predsednik profesor Ilešič se je delu v Geografskem društvu Slovenije posvečal skoraj petdeset let svojega delovanja, najbolj pa v obdobju po osvoboditvi. Najprej je bil njegov tajnik, po smrti profesorja Melika je postal njegov predsednik, kar je bil od leta 1957 do leta 1964, s presledkom od 1960 do 1961, ko je vodil Zvezo geografskih društev Jugoslavije.

Med najpomembnejšimi njegovimi prispevki k strokovni rasti društva je veliko delo, ki ga je opravil z uredništvom Geografskega vestnika. Njegov glavni urednik je bil od leta 1959 do leta 1972, od takrat dalje pa je bil član uredniškega odbora. Poleg tega je bil urednik nekaterih zbornikov zborovanj in redni uvodničar na geografskih zborovanjih.

Teh nekaj skopih podatkov lahko samo približno pokaže velikansko vlogo, ki jo je profesor Ilešič odigral v razvoju Geografskega društva Slovenije in vse slovenske geografije. Kljub temu, da je sčasoma opustil pomembnejše funkcije, je še dalje razpravljal o vlogi društva, pomenu in nalogah, še zlasti ob njegovi reorganizaciji v zvezo. Posvečal mu je pomembno pozornost ob njegovi 50- in 60-letnici. Iz nje odseva zaokrožena skrb za stroko in tisto njeno nadgradnjo, ki naj zagotovi jasne vsebinske in idejne okvire njenega bodočega razvoja.

Če nam je usoda naložila to današnjo žalostno nalogo, pa nas je nagradila, ker smo lahko uživali družbo velikega pokojnika in v njej sami dozorevali. Njegovе poti, ki jih je utrl, ne bodo samevale, tudi tiste po Posavskem hribovju in v Savinjski dolini ter po Slovenskih goricah, ki jih je tako ljubil.

Profesorjevi soprogi, sinovoma, sestri in vsej rodbini izrekam v imenu naše zveze, samostojnih geografskih društev in številnih njihovih članov naše najiskrenejše sožalje.

Predsednik GDS

dr. Jurij Kunaver

didaktična problematika geografije

UDK 911:371.388.8:373.46 = 863

UDC 911:371.388.8:373.46 = 863

VKLJUČEVANJE NARAVOSLOVNIH DNI V PROGRAM VZGOJNOIZOBRAŽEVALNEGA DELA PRI POUKU ZEMLJEPISA V OSNOVNI ŠOLI

Marija Košak^x

Naloga pouka geografije je, da učenci dobijo toliko geografskega znanja kot sestavino splošne izobrazbe, da lahko razumejo in pravilno vrednotijo dejstva, pojave, procese in zakonitosti, ki pogojujejo življenje v različnih okoljih. Sodobno pojmovanje geografije nas usmerja k iskanju bistva pojavov, ki so prostorsko tipični. Zato si tudi pouka geografije ne moremo predstavljati brez spoznavanja tipičnosti v konkretnem okolju. Zaradi nedostopnosti, oddaljenosti vrste pojavov in časovnih omejitvah je ta zahteva neuresničljiva. Program življenja in dela osnovne šole v učnem načrtu za zemljepis (6., 7., 8.) navaja kot možnost izbire oblike in metode terenskega dela in ekskurzije. Isti program (4.zvezek) pa vključuje kot obvezno sestavino vzgojnoizobraževalnega procesa naravoslovne dneve. Za uspešen pouk zemljepisa je organizacija takih dejavnosti velikega pomena. Omogočajo neposredno opazovanje v pokrajini, ki vsebuje tiste pojave, ki jih obravnavamo po učnem načrtu v določenih, podobnih pokrajinah, kot je naše okolje. Taka spoznanja so bolj prepričljiva in so tudi osnova za lažje pridobivanje znanj iz knjig in drugih virov.

Izvenrazredne dejavnosti vplivajo na učenca, na njegovo izobraževanje in vzgojo. Za osnovnošolsko izobraževanje poudarjamo, da ima prednost pojmovno znanje in usvojitev različnih metod kot osnova za nadaljnje izobraževanje v srednji šoli ali samoizobraževanje pred obsežnim vsebinskim, več ali manj faktografskim znanjem. Narava predmeta geografije dobesedno sili v pokrajino, najboljšo geografsko učilnico, kjer so velike možnosti za doseg poudarjenega cilja. Učenec namreč v pokrajini ob dostopnem, enostavnem pridobiva izkušnje in znanja in s tem tudi osnove za spoznavanje tudi zapletenega in oddaljenega. Razumljivo je, da učenec v času geografskega izobraževanja ne more vsega videti in doživeti v svojem kraju, vendar, če dobro pozna domače okolje, mu ne bo težko ustvariti predstave o tistem, kar je značilno za druge pokrajine. Posebnega pomena je organizirano terensko delo v okviru naravoslovnih dni tudi zaradi tega, ker so učenčeva doživetja in spoznanja dobra osnova za nadaljnje oblikovanje njegovega odnosa do takega načina spoznavanja okolja ali do okolja samega.

Povezovanje pouka geografije s proučevalnim delom v neposrednem okolju je različno glede na postavljene smotre, vsebine ali postopke.

^x dipl. geog., višja predavateljica, Pedagoška akademija, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad, glej izvleček na koncu Obzornika

Najprej opredelimo smotre naravoslovnega dne. Ti so izhodišče za iskanje primer-
nega okolja. To je lahko stalna opazovalnica v neposredni bližini šole ali nekoli-
ko oddaljena pokrajina. Izbira prostora mora biti taka, da zagotavlja možnost
slehernemu učencu, da oblikuje jasne in pravilne predstave in pojme in se tako
geografska stvarnost odraža v njegovi zavesti.

Nič manj ni pomembno, da se že pri oblikovanju nalog zavedamo zahtevnosti spo-
znavanja geografskih pojmov. Upoštevati moramo dejstva, da geografski pojavi ne
nastopajo izolirano, ampak v medsebojni povezanosti in da je znanje drugih pred-
metov včasih nujno za dojetje geografske stvarnosti. Od enostavnejših dejstev
postopno preidemo na kompleksno okolje. Učenci na višji stopnji osnovne šole so
že sposobni za razumevanje enotnosti in povezanosti, soodvisnosti. Pri teoretičnem
posredovanju dejstev se včasih dogaja, da obravnavamo značilnosti narave in člo-
veka ločeno in tako naredimo nepopravljivo škodo pri oblikovanju geografskega
mišljenja. Pri terenskem delu v pokrajini se taka napaka skoraj ne bi mogla, ne
samo ne bi smela, zgoditi, ker imamo vsak pojav predstavljen kot posledico po-
vezanosti vrste dejstev. Izbrano okolje je predmet analize, razlikovanja ali razpra-
vljanja. Osnovna, začetna oblika je induktivna pot, ko z ugotavljanjem konkretno-
ga, elementarnega ustvarjamo pogoje za uvajanje učencev v analizo in sintezo.
Pri tem ne smemo pretirano poenostavljati. Prilagajanje osnovnošolskemu učencu
še ne pomeni odstopanje od znanstvene razlage dejstev, pojavov in procesov. Še
več, razlaga mora imeti osnovo v zakonitostih dialektične metode raziskave in
razlage odnosov. Razumevanje odnosov v neposrednem okolju, izbrani opazovalni-
ci, ustvarja osnovo, na kateri nadgrajujemo razumevanje drugih, neposrednemu
opazovanju nedostopnih objektov.

Pri izbiri opazovalnega območja in oblikovanju nalog mora učitelj upoštevati tudi
psihofizične zmogljivosti učencev. Vedeti mora, ali so učenci večiči samostojnega
dela, daljše koncentracije (tudi 2 uri), premagovanja razdalj, nagiba pobočja itd.

Izhajajoč iz tega predvidevamo, da bodo naravoslovnih dnevi prispevali svoj delež
k uspešni realizaciji vzgojnoizobraževalnih smotrov pouka geografije in vzgojnoizo-
braževalnih smotrov naše šole. Poiskati moramo takšne oblike in metode ter
sredstva, da bo mladim omogočeno sodelovanje že pri načrtovanju dela, kar zago-
tavlja spodbudo k samostojnosti pri reševanju nalog ob učiteljevem vodenju. Tako
se oblikujejo tudi dobri medsebojni odnosi, ki prispevajo k uspešnemu delu tudi
v razredu.

Klasifikacija podnebitja glede na temperaturo. Glavni tipi so vroče, toplo, zmerno
toplo, hladno, malo podnebje. Zlasti v srednjih geografskih širinah je potrebno

OSNOVE KLIMATSKIH RAJONIZACIJ SVETA

Ivan Gams^x

Željo po tem članku je izrazil urednik GO. Izhaja iz nelagodnosti učiteljev geogra-

fije v prvem letu srednješolskega izobraževanja, kjer je v učbeniku "Geografija"
- skupna vzgojnoizobrazbena osnova (Ljubljana 1981) navedena drugačna klasifika-
cija klime kot jo vsebuje na str. 31 Delovni zvezek k istemu učbeniku. Ta pa se
spet razlikuje od klimatske karte v Atlasu sveta za osnovne in srednje šole (MK,
Ljubljana 1979, s. 152-153). Tu sta natisnjeni dve klimatski karti, zgoraj, večja,
Köppenova v Geigerjevi priredbi, spodaj Creutzburgova. Ko se bom na te vire
kasneje v tekstu skliceval, jih bom navajal s skrajšanimi imeni Učbenik, Delovni
zvezek in Atlas.

Najprej si pogledjmo pojmovne razlike med izrazi podnebni (oz. klimatski) tip, pod-
nebna klasifikacija, podnebno območje (področje), podnebni rajon (-izacija), pod-
nebna regija, klimat, klimatski pasovi.

Podnebne razlike so od predela do predela velike. Povsem enaka klima nastopa
samo na enem območju. Iz vse te množice klimatskih različic pa za klimatsko
obravnavo sveta izberemo le nekatere, ki jih imenujemo tipe. Priredimo jih tako,
da njihove karakteristike veljajo za širše območje in da jih lahko prepoznamo še
drugod po svetu. Podnebni tip pomeni torej idealizirani svojevoljni izbor iz množi-
ce. Pri tipizaciji izhajamo iz poznavanja klime sveta, pri podnebni klasifikaciji pa
iz klimatološke sistematike. Pri klimatskem območju mislimo na ozemlje določe-
nega tipa ali vrste. To območje lahko označimo tudi klimatski rajon. Pri podnebni
rajonizaciji imamo opravka z neprijetno dolžnostjo, da moramo s podnebnimi tipi
izpolniti vse ozemlje, tudi to, kjer en podnebni tip prehaja v drugega. Ob seda-
njem neenotnem pojmovanju imena regija, ki ponekod pomeni poljudni del zemelj-
skega površja, drugod pa geografsko homogeno ozemlje, je skladno z naziranjem,
izraženim v članku Metodologija geografske členitve ozemlja (Geografski vestnik
1984), bolj smotno uporabljati naziv klimatski rajon, ker zajamemo klimo v vsej
njeni razsežnosti. Klimat navadno pomeni določeno podnebje in njegovo območje
hkrati. Pri klimatskem pasu je v ospredju pasovna razporejenost podobnih klimat-
skih tipov po svetu (npr. tropski pas).

Podnebje lahko razčlenimo na prvine in prav tako po prvinah posredujemo znanje
o klimi. Lahko pa ga predstavimo v njegovi kompleksni podobi. Namesto 68 kart
za podnebne prvine, kolikor jih vsebuje Atlas klime SFRJ, lahko na eni ali dveh
kartah posredujemo podnebne tipe oziroma vrste v naši državi. Taka metoda pri-
kazovanja podnebja po tipih ima svoj blišč in bedo. Blišč je v večji preglednosti
in v manjšem številu kart, beda pa v tem, da klimatsko pestrost zreduciramo na

^x akademik dr., red. univ. prof. PZE za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza
Edvarda Kardelja v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na

koncu Obzornika
^x predavateljica, Pedagoška akademija, Univerza Edvarda Kardelja
v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad, glej izvleček na koncu Obzor-
nika

nekaj podnebnih tipov. Čim manj jih je, tem bolj je podoba shematska in daleč od resničnosti.

Ni namen tega članka, da bi po tujih in domačih virih razlagal razvoj klasifikacije in tipizacije svetovnega podnebja in rajoniziranje sveta. Omejil se bom na tiste najbolj pogoste klasifikacije, ki so najbolj dostopne našim šolnikom.

Ločujemo genetske in efektivne klimatske klasifikacije. Prve obravnavajo osnovne vzroke za klimatske razlike. Drugim pa je izhodišče klima sama. Čeprav efektivne klasifikacije v šolskih učbenikih prevladujejo, si moramo ogledati vsaj eno genetsko klasifikacijo, in sicer o sistemih svetovnega vetrovnega kroženja, ker se nekateri termini prenašajo tudi v efektivne klasifikacije. Pa tudi sama na sebi ni brez pomena, saj pojasnjuje zračni tlak in gmote, ki odločilno vplivajo na vremenske tipe in na značaj klime.

V novejšem času je razlaga globalne zračne cirkulacije doživela pomembne spremembe predvsem glede tako imenovane tropske celice. Ta razpada v naslednje pasove:

1. pas ekvatorialnega (notranjetropskega) zahodnika, ki zajema okoli 6/10 ekvatorja;
2. pas ekvatorialnih kalm;
3. pas pasatnih (pretežno vzhodnih do severovzhodnih) vetrov.

Pasovi ekstrepske (zunajtropske) zračne celice so ostali isti:

1. pas zahodnika zmernih širin,
2. pas polarnega vzhodnika (do severovzhodnika).

Od te terminologije se v efektivnih klimatskih klasifikacijah trdovratno ponavlja ta izraza ekvatorialno in tropsko podnebje. Oba sta se zasidrala v času, ko so pripisovali geografski širini in globalni vetrovni cirkulaciji prevelik pomen. Poglejmo si na primer na že omenjeni Köppen-Geigerjevi klimatski karti, katere podnebne tipe najdemo znotraj ekvatorialnega pasu: klimo dežnega tropskega gozda, savansko, monsunsko klimo, polpuščavsko (južna Somalija) in puščavsko podnebje (deli Galapaškega otočja) pa visokogorsko (po nekaterih oznakah subarktično) podnebje v Andih.

Tropi so prvotno pomenili pas med severnim in južnim povratnikom. Na omenjeni karti z imenom Podnebna območja/Morski tokovi v Atlasu najdete med povratnikoma celoletno vlažne, obdobje suhe klime, puščavske (aridne) klime, v manjšem obsegu zmerno toplo in v Andih arktično podnebje. Ker se v subtropskem pasu zrak pretežno greza, je v subtropskem pasu bolj enotno, aridno podnebje. Že bežen pogled na že omenjeno Köppen-Geigerjevo karto pa pove, da so po svetu v subtropskem pasu, to je v pasu, ki spremlja severni povratnik na severni in južni povratnik na južni strani, javljajo kaj različni tipi. Ob severnem povratniku se nahaja na primer kraj Čerapunji, ki je znan po ekstremnih padavinah.

Znano je, da se tropska zračna celica, ki med letom doživlja še ne povsem raztolmačene spremembe, seli za soncem v zenitu. Za subtropike, kjer se izmenjavajo pasatni vetrovi in zahodnik zmernih širin, se je v tujini zato uveljavil izraz spremenljivo suho-vlažno podnebje. Pri nas še ni zakoreninjen. Vzrok, da se izraza ekvatorialno in tropsko (subtropsko) podnebje tako pogosto pojavljata v šolskih učbenikih na klimatskih kartah, je delno v tem, da nakazujeta lego tipov. Tropska klima pomeni tudi zelo majhno letno kolebanje temperature.

Klasifikacija podnebja glede na temperature. Glavni tipi so vroče, toplo, zmerno toplo, hladno, mrzlo podnebje. Zlasti v srednjih geografskih širinah je potrebno

ločevati še sezonske spremembe. Pri januarski temperaturi -15° in pri julijski temperaturi 20° lahko uspeva koroza, pri januarski -2° in julijski 9° pa niti gozd ne več, čeprav je letni povpreček podoben.

Klasifikacija klime po vlažnosti/sušnosti (humidnosti/aridnosti). V moderni klimatogeografiji pomeni vlažna klima tisto, kjer je v sezoni ali (in) letu več padavin kot znaša potencialna evapotranspiracija. V legendah nekaterih klimatskih kart pa je ostalo še zastarelo pojmovanje, da je suha klima tista, v kateri je malo padavin. Podnebje v Sudanu, kjer je letnih padavin recimo 1000 mm, je aridno, ker znaša tam potencialna evapotranspiracija 2000 mm in več. V subarktičnem pasu pa je podnebje pri 200 mm letnih padavin humidno, če znaša E_p 100 mm letno. Podrobnejše klasifikacije ne poznajo samo humidne in aridne klime, temveč tudi semiaridne, semihumidne in perhumidne. Stopnjo ugotavljamo z različnimi indeksi, podobno kot je tudi metod za ugotavljanje potencialne in dejanske evapotranspiracije cela kopica.

Klimatska klasifikacija glede na vegetacijo. V novejšem času stopa v ozadje, toda le glede imen podnebnih tipov. V resnici pa je naslanjanje na vegetacijske razmere vedno bolj očitno in z njim vred tudi klasifikacija po stopnji humidnosti/aridnosti. Vendar je še najti izraze kot klima ekvatorialnega gozda (ime ekvatorialni pragozd ni ustrezen), savanska, puščavska, stepska, gozdna in tundrska klima.

Če k poimenovanju podnebnega tipa pritegnemo več prvin, s tem bolj opredelimo klimatski značaj, obenem pa zelo povečujemo število tipov. Tako postaja karta vse manj pregledna. Vzemimo samo tri prvine: temperatura (vroče, toplo, hladno podnebje), vlažnostne stopnje, in oboje ločimo še po zimskem in poletnem delu leta, pa število tipov naraste preko zmogljivosti kartnega prikaza (glej npr. atlas Man's Domain - A Thematic Atlas of the World, 1978). Če pa pri enem tipu uporabimo termin ene klasifikacije, pri drugem pa druge, je nevarnost, da postane legenda nedosledna ali nelogična. Primer za take so obravnavane karte, v katerih se javljajo termini iz vseh štirih glavnih omenjenih klasifikacij.

Navedeni pomisleki so vodili v začetku tega stoletja Vladimirja Köppena k nenehnim izboljšavam klasifikacije. Nazadnje je pristal pri poimenovanju poglavitnih tipov z velikimi črkami:

- A - dežna klima, v kateri ima najhladnejši mesec nad 18° ,
- B - suha klima (ugotavlja se s količnikom iz temperature in padavine),
- C - zmerno topla dežna klima,
- D - gozdna (borealna, mišljen je pas iglastih gozdov na severni hemisferi) klima,
- E - hladna klima onstran gozdne meje (najtoplejši mesec v kontinentalni klimi ima nad 9° in v maritimni nad 11°),
- F - snežna klima (najtoplejši mesec pod 0°).

Nadaljnjo klasifikacijo omogočajo dodatki velikih in malih črk in diakritičnih znamenj.

Köppenove ali prirejene Köppenove klasifikacije prevladujejo pri univerzitetnem pouku. Po Köppenu podaja klimo sveta tudi univerzitetni učbenik Klimatologija za geografe zagrebškega klimatologa Tomislava Šegote. Na Oddelku za geografijo FF zahtevamo poznavanje te klasifikacije že od l. 1967. V nižjih šolah naletijo Köppenove klasifikacije na odpor zlasti zaradi označevanja tipov s črkami. V že omenjenem Atlasu so v legendi pri Köppen-Geigerjevi karti poleg velikih črk pripisane še pisne oznake: tropsko, suho, zmerno, toplo, subpolarno in polarno podnebje. Če izraz tropsko podnebje kljub izrečenim pomislekom še nekako razu-

memo, je močno vprašljiv pripis "subpolarno podnebje" za borealno klimo. Na karti namreč sega ta tip v Evraziji na jugu še v Anatolijo, do malodane do severnih obal Črnega morja, na zahodu do Panonske kotline in Visle in na vzhodu do južne Koreje in na južni Hokaido. Njegove južne meje bi se oddaljile do 60° južno od pola. S tem izgubi ime "subarktičen" svoj smisel. R. Geiger res ni edini, ki je Köppenovo borealno klimo preimenoval in kot subarktično razširil na jug (glej npr. karto Creutzburga-Habbeja). Toda večina ohranja ali tradicionalno ime "borealna klima" ali bolj "celinska klima v zmerno toplem pasu" ali kaj podobnega. V nasprotju s tekstom v Učbeniku omenjena karta ne loči azijskega monsunskega podnebja od savanske klime. Diferencirajo ga le dodatne črke. Kjer je število osnovnih tipov omejeno, se lahko ta dva tipa brez škode združita, saj sta po novjših gledanjih oba pretežno posledica premikanj intertropske zračne celice. Bolj potrebno je deliti puščave na vroče in hladne.

Koncepcijo omenjenih kart je težko presoјati, ker je težko ugotoviti, kdaj gre za vprašljivo koncepcijo in kdaj za risarsko-tiskarske napake. Že omenjena karta v Delovnem zvezku, ki je bila natisnjena tudi v knjigi V. Bračiča, A. Laha in I. Vrišerja Sodobni svet (1, Maribor 1983) toda tu z drugočnim tekstom v legendi, loči vlažno tropsko, suho podnebje, zmerno toplo in zmerno hladno podnebje. Je izostanek hladnega oz. mrzlega podnebja načrten ali po pomoti? Ni znaka za nivalno klimo in na tej karti vlada na Grenlandu in na Antarktiki tundrsko podnebje! Legenda karte v Delovnem zvezku nadomešča običajno ime humidna (vlažna) klima z izrazom "namočeno podnebje (v zvezi: "namočeno kontinentalno s toplimi poletji". V Evraziji sega na zahod do Rena! Zaradi tiskarske napake "nemočeno"). To pa ni isto kot vlažno podnebje. "Namočenosť" je lastnost zemljišča, klima pa je suha ali vlažna. Ker so po namočenosťi ravnine v Amazoniji sklepali na prevelik obseg ekvatorialne letošnje vlažne klime, so lahko šele novejša merjenja skrčila njen obseg. Karta v Delovnem zvezku tu do neke mere popravlja. V dobro ji je šteti tudi označevanje gorske (visokogorske) klime, ki pomeni splet višinske klimatske pasovitosti. Ker se poleg dveh napak pri pisavi "nemočeno" pojavlja v isti legendi še napaka pri imenu "savansko" (srvensko) in ker brez njih tudi ni legenda v Köppen-Geigerjevi karti (pri C klimi bi se moral glasiti pripis "najhladnejši mesec med 18 in -3°), se moramo vprašati, ali brez njih res ne more iziti kak geografski učbenik, namenjen tisočerm učencem, ki tiskarskih napak sami ne znajo popraviti. Tak primer je tudi karta Podnebni pasovi/viharji v Atlasu na str. 153. Tu pri tropski, subtropski in zmerni klimi pomotoma piše "8-12 (oziroma pri zmerni klimi 5-9) suhi meseci", namesto pravilno 8-12 (oz. 5-9) vlažnih mesecev". Ta napaka razvrednoti vso gradacijo teh klim. V isti legendi je tudi ime zmerna klima. To je prevod iz angleške "temperate climate" brez poznavanja slovenske klimogeografske terminologije, ki pozna ime, ki boljše opredeljuje zmerno toplo podnebje. Zakaj je potrebno ločiti, pri zmerno topli klimi, poleg gradacije po dolžini suhih/vlažnih mesecev, še zmerno do malo vlažno in trajno vlažno klimo? Polarna klima se deli na suho in vlažno. Pri tem zajema suha varianta tundrsko podnebje na severu Azije in Amerike, kjer ponekod jezerska tundra zavzema do ene tretjine in več površja. Suha polarna klima naj bi bila tudi na Grenlandu: spet napačno pojmovanje izraza suh in vlažen.

Mnogi so pri primerjavi klimatskih rajonizacij sveta presenečeni nad velikimi razlikami v klasifikaciji klime in nad območji istih ali podobnih podnebnih tipov. Same razlike pa vselej še ne opravičujejo pavšalne sodbe, da so karte subjektivno izdelane. Pri presoji je potrebno upoštevati izhodišče klasifikacije, število tipov in avtorjevo pojmovanje imen za podnebne tipe. To je ob prvi objavi karte, ki je priloga kakí razpravi, navadno obrazloženo. Kasneje pride v obtok le še karta sama.

Izražena mi je bila želja, pojasniti, katera klimatska karta bi bila najbolj primer-
na za šole. Odgovor ni lahek. Odvisen je že od šolske stopnje. Za osnovno šolo
pridejo v poštev enostavne pregledne klasifikacije. V knjigi Zemlja iz serije Ve-
lika ilustrirana enciklopedija (MK 1982, s. 74) je barvna klimatska karta le s
petimi tipi: tropska, deževna, suha, zmerna (pravilnejše: zmerno topla, p. I.G.),
hladna vlažna in polarna klima. Glede na omejeno število tipov je videti karta
dobra. Za prvi razred srednje šole pa je po mojem preveč posplošena. Od kart,
ki so v barvah dostopne šolnikom, se mi zdi za to stopnjo še najboljša že ome-
njena Köppenova v Geigerjevi priredbi, seveda ob popravljenem tekstu v legendi.
Šolniki ji očitajo, da je prezahtevna. Morda izvira ta občutek iz mnenja, da se
da spoznati svetovno klimo z nekajminutnim preletom karte. Glede na pomembnost
klime za geografske pojave bi ji že morali posvetiti več pozornosti, tiskarnam pa
ne bi smelo biti žal stroškov za barvno karto (in ne črno-belo, kot je v Delovnem
zvezku). Nekatere šolnike moti tudi zahtevna legenda z omejitvenimi vrednostmi.
Te imajo svoj učnj smisel, če ima dijak občutek, kaj pomeni na primer tempera-
tura +20° ali -15°, koliko dežja na dan pade, če poročajo vremenska poročila o
50 mm in pod. Tak občutek pa si dijak lahko pridobi predvsem, če kdaj sam od-
čitava termometer, spremlja vremenska poročila, skratka, se zanima za podnebje.
Brez tega občutka pa mu samo opisni izrazi kot vroče, hladno, vlažno podnebje
malo povedo. Köppenovi karti v prid je potrebno navesti, da se dobro sklada z
vegetacijskimi tipi po svetu, da upošteva kulturne rastline in da jo pri nas iz
visokošolskega šolanja pozna vedno več učiteljev. Ugodno zanjo je tudi, da je
ponatisnjena v Atlasu-svet v številkah, države sveta-Mladinske knjige, Ljubljana
1983. V istem atlasu je ponatisnjena že omenjena enostavna klimatološka karta
s petimi tipi iz knjige Zemlja (str. 186). Na str. 153 pa je MK ponatisnila še
Creutzburgovo karto in to z istimi napakami v legendi kot v šolskem atlasu. Ali
po štiriletni uporabi šolskega atlasa res ni nihče opozoril založbe na hudo napako?

IZOBRAŽEVALNA TEHNOLOGIJA

(Nadaljevanje)

Slavko Brinovec^x

b) Besedilo

Pri pouku geografije sta enako pomembni slika in besedilo. Isto funkcijo kot slika ima pri pouku geografije napisana ali izrečena beseda. Besede imajo različno stopnjo intenzivnosti, odvisno pač od tega, ali pri pouku uporabimo pesem ali strokovno besedilo. Zlasti slednje vodi do predstav, ki si jih z njegovo pomočjo ustvarijo učenci.

Z uporabo različne literature nudimo učencem širše informacije pri različnih učnih oblikah. Besedila jim odpirajo nove možnosti za razmišljanje in konverzacijo (1+199).

Beseda ima različno nalogo in jo lahko vključujemo v različne učne faze. Uporabljamo jo kot sredstvo motivacije, v fazi obravnavanja novih vsebin ali pa v fazi ponavljanja in utrjevanja učne vsebine. Svoj pomen ima zlasti, ko hočemo diferencirati in individualizirati učenčeva nagnjenja in sposobnosti.

Pri pravilno organiziranem učnem procesu mora biti uporaba literature vključena hkrati z drugimi mediji.

Literatura, ki jo lahko vključujemo v pouk geografije, je zelo široka glede na izvor in uporabo. Običajno jo delimo na učbeniško, na geografske opise, časopisne vire, znanstveno literaturo in radijsko šolsko uro.

1. Učbeniški komplet

Po vsebini, obsegu, dostopnosti in primernosti je to najbolj uporaben in učinkovit del besedil, ki jih uporabljamo pri pouku. Odvisno od koncepta učbeniškega kompleta lahko razlikujemo več delov: učbenik, delovni zvezek in geografsko čitanko. Vsak izmed njih ima svojo funkcijo v izobraževalnem procesu. Včasih nekateri deli kompleta manjkajo.

Učbenik je temeljno besedilo, ki nam pomaga spominsko utrditi vsebino. Učiteljeva funkcija pri tem je, da učencem vsebino tako razloži, da jo v učbeniku prepoznajo. Učence mora opozoriti na težja mesta, to so predvsem zgoščeni odstavki, definicije in težko formulirana mesta (2-122). Učbenik mora biti vsebinsko bogat. Vsebina mora biti povezana z vsakdanjim življenjem. Večina učbenikov ima značaj delovnih učbenikov.

Pri nas so nastali geografski učbeniki, ki vodijo učence k opazovanju, zbiranju in reševanju. Z njihovo pomočjo učenci delajo in z uporabo drugega didaktičnega gradiva dosežejo zastavljene smotre. Za pridobivanje in razumevanje znanja

^x mag. geog., Srednja šola pedagoške, računalniške in naravoslovno matematične usmeritve, 64000 Kranj, Koroška cesta 13, glej izvleček na koncu Obzornika

se v delovnem učbeniku pojavlja ilustrirano gradivo, ki razlaga, dopolnjuje in celo nadomešča pisano besedo. Posebna pozornost je posvečena novim pojmom, ki so označeni s posebnim znakom (3+18).

Učbenik mora biti izvor znanja. Poleg informativne in formativne vloge s svojimi metodami in tehnikami vpliva na modernizacijo pouka geografije, na njeno idejnost in zasnovo raznovrstnih sposobnosti učencev. Učbenik ima velik vpliv na organizacijo, metode in kvaliteto samega pouka. Uporaben mora biti kot knjiga za domače delo, za ponavljanje. Imeti mora zbirko vprašanj, nalog in vaj. Skratka, učbenik se pojavi v dvojni vlogi in predstavlja hrbtenico pouka geografije (4-180). Sodobni metodično oblikovani učbenik ni knjiga, iz katere se učimo in reproduciramo, temveč postaja knjiga, s katero učenec dela, postaja sredstvo aktivizacije v procesu učenja (5-59).

Delovni zvezek je del delovnega učbenika, s katerim učenci praktično dokazujejo pridobljeno znanje. Predstavlja nadaljnje osvajanje spoznanj, njihovo poglobljanje, širitev in konkretizacijo znanja. Vaje v delovnem zvezku prikazujejo prostorsko razširjenost pojavov, pojasnjujejo pojme, dokazujejo uporabo znanja. Vaje razvijajo delovne navade, navajajo na samostojno delo in prispevajo k različnim tehnikam geografskega dela.

Vaje imajo različne oblike. Iz virov (zlasti statističnih) je treba zbrati ustrezne podatke, z njihovo pomočjo narisati kartogram. Vaje zahtevajo preračunavanje in risanje številčnih vrednosti. Vaje so tudi tema za pogovor. Reševanje vaj zahteva uporabo druge literature.

Uporaba delovnega zvezka zahteva večjo aktivnost učencev, boljše poznavanje topografskih imen. Učence navaja na samostojno delo. Če so vaje v delovnem zvezku tako sestavljene, da obravnavajo življenjsko pomembne teme, stopnjujejo tudi zanimanje učencev za geografijo. Učenci začenjajo razumevati odnose med različnimi elementi naravnega in družbenega okolja (6-3).

Geografska čitanka predstavlja zbirko izbranih tekstov, ki konkretno, strokovno in zanimivo pokažejo učencem določene geografske objekte in pojave. V čitanki je potrebno zbrati take tekste, ki so tipični za posamezne učne vsebine. Odgovarjati morajo zahtevam učbenika. Za posamezne učne enote mora čitanka imeti primerne tekste. Z njeno pomočjo učenci razmišljajo o geografski pokrajini in pojavih v njej (7-193).

Postavlja pa se vprašanje, kakšna naj bo geografska čitanka. Ali naj bodo vsebine v posebni knjigi ali le kot dodatek učbeniku. Obe možnosti imata dobre in slabe strani. Če je čitanka dodatek učbeniku, so posamezni članki prilagojeni vsebini učbenika. Učenci te vsebine, če so zanimive, spoznajo mnogo prej, ker jih hitro preberejo. Bolje je imeti ločeno čitanko s primerno vsebino. Geografska čitanka mora imeti zanimive vsebine, imeti mora didaktično pripravljen geografski material, ki je prilagojen stopnji znanja učencev (2-249).

2. Geografski opisi

Geografski opisi in potopisi zbujejo pri učencih fantazijo, vedoželjnost in veselje. Take opise izdajajo različne založbe. Vsi opisi niso vedno dobri. Nekateri imajo zastarele vsebine, neustrezen izbor, geografsko so neprepričljivi in tematsko vprašljivi. Boljši so potopisi za mlade, ki imajo stvarne zapise ali poudarjajo doživetja ali dramatično opisujejo tuje dežele ali geografske pojave in procese.

Uporaba takih geografskih opisov omogoča, da je pouk bolj vsestranski in bolj dopolnjen. Učitelj velikokrat ni sposoben pripovedovati in posredovati dovolj plastično podobe pokrajine ali kakšnega pojava. Učitelj geografije ne more nadomestiti doživeto, estetsko in strokovno podanih opisov, risov in prikazov (2-248).

Geografski opisi raziskovalcev in reporterjev neposredno približajo tuje pokrajine. Doživetja in opazovanja prodorno prikazujejo učinke naravnih elementov, izvor in obstoj narodov, konfliktna prostorske zahteve, gospodarske procese in prometne probleme. Živ jezik in dinamičen prikaz omogočata posredno spoznati drugače družbe, njihovo življenje in organiziranost. Taka interpretacija omogoča konkretno zbiranje učenjskih smotrov in zato je lahko pouk bolj učinkovit.

3. Časopisi

Učitelj mora spremljati večje spremembe doma in v svetu. Spoznavanje aktualnih tem, naravnih nesreč, socialnih problemov, problemov energije, industrializacije, varstva okolja, urbanizacije omogočajo časopisi in strokovne revije, ki naj bi jih poznal tudi učenec. Učenec naj bi te informacije spoznal, jih analiziral in vrednotil.

Časopise lahko vključujemo v pouk na različne načine. Učenci zbirajo geografske informacije v posameznih časopisih in članke nalepijo na stenske table v razredu. Ob posameznih aktualnih geografskih vsebinah pa učenci poiščejo ustrezne članke in o njih poročajo.

4. Strokovna in znanstvena literatura

Če hočemo, da se bodo učenci razvili v kritične člane naše družbe, jih moramo navajati na uporabo znanstvene in strokovne geografske literature (2-246). Posamezni geografski teksti na natančen in objektivni način opisujejo posamezne pojave, procese, ki so bili predmet raziskovanja (8-187).

Pri pouku tako literaturo premalo uporabljamo. Z njeno uporabo naj bi učenci spoznali soodvisnost v pokrajini, gospodarske učinke, posledice človekovega delovanja v okolju. Učenci spoznajo realne dimenzije določenega problema in ga lahko veliko bolje razumejo kot v nekem sekundarnem zapisu (9-194).

Strokovni geografski teksti na enostaven in razumen način razložijo naravne pojave, potek geografskih procesov in nastanek različnih oblik na zemeljskem površju. Na pravem mestu uporabljen strokovni geografski tekst ima močan izobraževalni in vzgojni efekt. Besedila lahko uporabimo pri razlagi geografskih procesov in pojavov. V tem primeru lahko učinkovito zamenjajo metodo razgovora. Strokovni tekst lahko vključujemo pri uvajanju, pri obravnavanju novih vsebin ali pri utrjevanju.

V priložni šolski knjižnici mora biti za to na razpolago geografska periodika, vsaj tista, ki je namenjena geografskemu izobraževanju. Pripravljene morajo biti lokalne geografske monografije. Učence pa moramo spodbujati k njihovi uporabi.

5. Radijska šola

Poseben pomen ima izgovorjena beseda pri radijski šolski uri. Dramatske oblike predstavitve in aktualne teme močno pritegnejo učence. Učitelji neradi vključujejo radijsko šolsko uro v pouk zato, ker ne poznajo njene vrednosti. Naloga učitelja

telja pred poslušanjem radijske šolske ure je, da učence spozna s pokrajino. Med samo uro pa ne sme pozabiti na didaktično pravilo, da učencem razloži in omogoči osvajanje novih vsebin (10-102).

Ne smemo podcenjevati vloge, ki jo v predstave in soodvisnost prinašajo akustični vtisi. Geografska radijska šolska ura zahteva več koncentracije in pozornega poslušanja kot televizijska. Poslušanje vodi h kritični analizi in posploševanju dejstev, razumevanju problemov in lahko vključuje v pouk tudi druge medije (npr. karte ali slike).

Uporaba besedila pri pouku geografije ima različno funkcijo. Smisel dela s tekstom ni samo v tem, da se učenci z njegovo pomočjo nauče določenih vsebin, temveč tudi v tem, da se naučijo pravilnega učenja in uporabe knjig. Učiteljeva dolžnost je, da usposobi učence za samostojno učenje (11-45).

Pri uvajanju v samostojno delo s teksti začnemo z lažjimi vsebinami. Izpolnjena pa morata biti dva pogoja: učenci morajo znati tehnično dobro brati in logično hkrati, da prebrano besedilo tudi razumejo (12-161).

Uveljavljanje in uporaba vseh teh učil pri pouku geografije naj bi premaknila do sedaj prevladujoč način. V šoli največ govorimo (predvsem učitelj), zelo mnogo pišemo (učenci v zvezke, naloge, prepisovanje), precej manj opazujemo (naravne pojave, slike, filme), najmanj beremo (nič, razen učbenika) (8-186).

c) Peskovnik in modeli

Pri oblikah posrednega opazovanja moramo uporabljati tudi peskovnik, reliefno predstavitev iz stiropora in različne modele.

1. Peskovnik

Peskovnik uporabljamo zlasti v nižjih razredih osnovnih šol. Uporaba spodbuja večjo aktivnost in kreativnost učencev. Les, glina, karton pa so pripomočki, ki širijo uporabnost peskovnika. Njegova uporaba je vezana na spoznavanje osnovnih elementov pokrajine. V njem lahko oblikujemo pokrajino na podlagi našega neposrednega opazovanja v njej. Z opazovanjem peskovnika omogočimo, da dobijo učenci dobro prostorsko predstavo pokrajine, spoznajo posamezne geografske elemente, hkrati pa peskovnik poenostavlja in omogoča generalizacijo. Peskovnik uporabljamo na tej stopnji za osnovne karakteristike pokrajine, to je za oblikovanje dolin, gorovij, razvodij.

Najbolj je uporaben peskovnik pri razumevanju kart. Predel, ki ga želimo modelirati, skrbno proučimo na karti, določimo mu vodoravno in navpično merilo. Delo na peskovniku naj bo metodično. Najprej oblikujemo relief, nato pa vrišemo rečno mrežo. S primernimi znaki označimo naselja, polja, prometno mrežo. Učencev ne bo težko navdušiti za delo v peskovniku.

Predstavo pokrajine, ki jo napravimo v peskovniku, lahko prenesemo na stekleno ploščo in tako dobimo tloris pokrajine. Z barvami in simboli opremimo tloris pokrajine in pred nami nastane zemljevid.

Kljub številnim strokovnim in pedagoškim prednostim pa peskovnika ne uporabljamo zadosti. Razlogi za to so različni. Manjka prostora, v katerega bi lahko za-

dosti velik peskovnik sploh namestili. Pri oblikovanju v peskovniku sodeluje le majhna skupina učencev. Ostale mora učitelj ustrezno zaposliti.

2. Modeli

V šoli pa lahko oblikujemo tudi modele, ki prikazujejo posamezne pojave ali značilnosti pokrajine. Proizvajalci takih modelov jih skoraj ne izdelujejo več, čeprav je njihova uporabna vrednost velika.

Učenci lahko oblikujejo modele, ki kažejo razvojne stopnje pri oblikovanju reliefa, modele za oblikovanje oblik reliefa na kopnem. Zlasti nekateri modeli s tega območja so pomembni za oblikovanje temeljnih reliefnih oblik. Mnogo takih oblik napravimo že v peskovniku. V to skupino lahko uvrstimo še različne geomorfološke modele in modele geografskih tipov obal (12-125).

III. Abstraktna sredstva posrednega opazovanja

Ob uporabi atlasov, prosojnic, globusov, statističnih podatkov moramo upoštevati razvojne sposobnosti učencev. Sicer pa je tudi uporaba teh učil že dolgo znana in teoretično obdelana.

Geografija pa vendar doživlja spremenjeno uporabo teh učil. Pokrajino razumemo kot območje, v katerem se močno kaže človekovo delovanje. Analiza tega delovanja in preobrazba pokrajine kot rezulta medsebojnega vplivanja različnih dejavnikov zahteva drugače oblikovane atlase in bolj dodelane kartografske tehnike. Opuščanje didaktičnega načela od bližnjega k daljnemu in opuščanje regionalnega pristopa zahteva drugačno zasnovana učila. Pri pouku geografije uporabljamo veliko statističnih podatkov, zato tudi uporaba kalkulatorja ni več posebnost, ponekod pa uvajajo tudi že računalnike.

a) Abstraktne predstave pokrajine

1. Zemljevidi

Učitelji in didaktiki različno ocenjujejo ta učila. Pri pouku geografije imajo velik pomen zemljevidi, če ne celo osrednjega. Zato mora učitelj geografije upoštevati pri njihovi uporabi pravo merilo, vsebino in tematiko. Zemljevid je objektivno pomanjšana, posplošena, dvodimenzionalna abstraktna upodobitev pokrajine. S črtami, številkami, barvami, simboli prikazuje lego, položaj krajev, različne razdalje, velikost in prostorske strukture. Je abstraktno učilo, zato ga moramo dopolnjevati z besedo, sliko in števili. Učenci se ob tem kartografsko opismenjujejo.

Kartografska pismenost zahteva določena znanja, poznavanja pojmov in predstav ter razumevanja. Znati brati zemljevid pomeni poznati njegovo merilo, poznati simbole, znati primerjati velikost objektov v naravi in na zemljevidu. Kdor zna na zemljevidu označevati objekte, brati vsebino zemljevida, ugotavljati vzročne zveze med pojavi, objekti in procesi, delati zaključke na njegovi osnovi, razlikovati zemljevide med seboj po vsebini in merilu, poznati način izdelave zemljevidov, njihove projekcije, pisavo imen, zna uporabljati zemljevid. Najpomembnejše pa je ugotavljanje položaja geografskih objektov in uporaba zemljevida na terenu (11-136).

2. Atlas

Šolski atlasi so zbirke zemljevidov, ki upoštevajo kartografske, geografske, metodične in didaktične zahteve, in so prilagojene razvojni stopnji učencev. Učenca seznanijo z oblikami in tehnikami kartografskega dela. Atlasi z več zemljevidi omogočajo lažje in boljše delo, z njihovo pomočjo lahko učenci individualno in aktivneje delajo. Vsak zemljevid služi opazovanju in raziskovanju in omogoča razmišljanje (14-203). Zemljevidi poskušajo dati učencem topografsko prostorsko predstavitev, posebej še družbeno in politično opredelitev. Zaradi različnih meril je atlas tudi delovno sredstvo. Isto merilo pomembnih regij omogoča neposredno primerjavo. V novih atlasih prevladujejo večja merila, ki omogočajo multiplikacijo (1:2; 4:8 ipd.).

Veliko pozornost moramo posvetiti izrezu zemljevida. Ker je bila geografija regionalno opredeljena, so zemljevidi predstavljali države ali skupine držav, lokalne značilnosti pa so zanemarjali. Danes pa je poudarek na soodvisnosti pojavov in procesov v pokrajini, zemljevidi so v velikem merilu.

Pomembna je razvrstitev zemljevidov. Nekdaj so atlasi zasledovali princip od bližnjega k daljnemu, prevladovala so fizične karte. Danes pri šolskih atlasih prevladujeta dve usmeritvi: ali atlas prikazuje temeljne geografske karte z vsemi osnovnimi podatki ali pa karte poskušajo slediti koncentričnim tematskim krogom. V šolskih atlasih dobivajo vedno večji pomen simboli in znaki. Učitelj jih mora dobro poznati, oceniti mora znati prednosti, njihovo natančnost, položaj, obliko, barvo, znati oceniti informacijsko vrednost znakov in grafično natančnost. Zemljevidi in atlasi so vsebinsko in metodično vedno bolj popolni.

V zadnjem času smo dobili veliko zemljevidov, ki prikazujejo učencu svet, v katerem živi. Učenec vidi, kako je njegov svet prikazan na zemljevidu, zemljevid mu bo zato blizu in bo pripomoček pri spoznavanju domače pokrajine (15-22).

Tematski zemljevidi v atlasih kažejo kompleksni razvoj, prostorski razvojni in funkcionalni načrt mest, območja koncentracije neke dejavnosti, pomembne regije, ki jih dopolnjujemo še z dodatnimi kartami z aktualno vsebino. Gospodarski in prometni zemljevidi so prikazani z znaki, podobno tudi turistični, mnoge procese pa bo potrebno na novo prikazati.

Novi zemljevidi zasledujejo načelo predstavitve problema, namesto prikaza golih dejstev. Atlasi s takimi zemljevidi postajajo delovni atlasi. Posredujejo praktične primere procesov, ki jih lahko ovrednotimo.

V starejših atlasih so prevladovala fizične geografske karte s poudarjenimi izohipsami in barvno skalo. Današnji atlasi pa imajo številne gospodarske zemljevide, ki prikazujejo različne procese.

Sintetični zemljevidi predstavljajo številne vsebine. Relief je senčen, rastje je predstavljeno z barvami, vodovje in prometno omrežje z barvnimi črtanimi znaki, kulturne rastline z rastri. Uporaba takih zemljevidov je kar zahtevna, kajti učenci težko združijo vse informacije v celoto.

Starejši šolski atlasi so prikazovali gospodarstvo ločeno - na enem zemljevidu je bila izraba tal, na drugem razmestitev industrije, na tretjem naselja. V novih atlasih pa prevladujejo združene (integrirane) gospodarske geografske karte. Zelo ugodna je primerjava s pomočjo dveh zemljevidov. Ena je pregledna fizična geografska karta, na drugi strani pa kompleksna gospodarska geografska karta v

enakem merilu. S tako primerjavo je lažje razumeti abstraktne znake.

Šolske atlase kot delovno sredstvo uporabljamo pri frontalnem, skupinskem, individualnem ali domačem delu. Pravilna uporaba pomeni, da se učenci zavedajo oblik in mej površja. Ugotoviti morajo projekcijo, stopnjo spačenosti, zmožnost razumevanja meril. Razumeti morajo pomen generalizacije, zlasti pri pomanjšanju, tipiziranju in kombiniranju. Učenci morajo razumeti legendo, poznati simbole in znake. Obvladati morajo kartografsko pismenost in možnost prikaza statističnih podatkov, izdelavo kartogramov, grafikonov, profilov. Na tak način dopolnjujemo in poglobljamo informacije, ki smo jih dobili v atlasih.

Razumevanje zemljevidov zahtevamo na vseh stopnjah šolanja. Postopki pri učenju z njim so:

- genetični postopek omogoča oblikovanje zemljevida. Po opazovanju zemljevida označimo;
- sintetični postopek omogoča razumevanje posameznih etap pri nastajanju zemljevida in tako vodi učence od resničnosti k zemljevidu;
- analitični postopek ima za cilj predstavitev posameznih elementov v pokrajini. Tak postopek je tudi didaktično najbolj uveljavljen.

Metoda dela z geografsko karto je zelo pomembna. Brez zemljevida ni učinkovitega pouka. Uporabo zemljevida moramo sistematično vaditi. Predvsem moramo pogosto vaditi prostorsko orientacijo na njem, opisovanje zemljevida, kvalitativno in kvantitativno oceno geografskih objektov (višino, razdalje). To delamo pri pouku, na ekskurziji in drugih akcijah mladih geografov (16-214).

Kvaliteta zemljevidov v atlasih narašča. Zato bi morali pripraviti atlase, ki bi ustrezali različni razvojni stopnji učencev. Dokler pa takih atlasov ni, si mora učitelj pomagati s primerjavo zemljevidov.

Atlasi domače pokrajine nudijo učencem dojemljivo in nazorno informacijo o domači pokrajini, kar je dobra osnova za njeno razumevanje in možne primerjave s podobnimi območji ali večjimi regijami. Z nekaj zemljevidi ni potem težek prehod na obravnavanje in primerjavo cele republike ali Jugoslavije.

Ker pa vsaj pri nas takih atlasov še ni, za tako delo uporabljamo zemljevide domače pokrajine, ki jih imamo v Sloveniji že za vse občine, v drugih republikah pa jih še primanjkuje. Zemljevidi domače pokrajine so zelo pomemben faktor pri praktični uporabi zemljevida tako na terenu kot v razredu. Posebej moramo poudariti veliko potrebo po poznavanju geografskih kart iz splošno obrambnih razlogov (18-93). Načela pri oblikovanju takih zemljevidov morajo upoštevati tudi zahteve, ki jih postavljamo za šolsko rabo. Zemljevidi ne smejo biti tako generalizirani, da postanejo skice ali sheme, ustrezati morajo razvojni stopnji učencev, biti morajo estetsko oblikovane, dopolnjujemo pa jih lahko z dodatnimi kartami, da pokažemo določene značilnosti (17-210).

Pomoč za delo z zemljevidi, zlasti s takimi, ki imajo preveč informacij, so neme karte. Včasih smo v te namene v šolah uporabljali pečate, danes učitelj lahko na preprost način s fotokopiranjem poskrbi za kartografski material za individualno delo.

3. Prosojnice

Poleg atlasa so zelo učinkovito učilo tudi prosojnice. Zapletene vsebine lahko postopoma prikazujemo učencem s prekrivanjem ali odstranjevanjem posameznih prosojnic.

Prosojnice vplivajo na razvijanje sposobnosti za opazovanje, učenje, miselne procese, za sintezo in analizo, vizualno pomnjenje, osvajanje pojmov v logično zaključevanje (19-124).

Široke didaktične možnosti so se pokazale zlasti pri večplastnih prosojnicah. Prosojnice polagamo drugo na drugo, včasih jih odvezujemo, ali gradimo z določenimi prosojnicami slikovne in grafične predstave. Posamične prosojnice lahko poudarimo ali posamezne ugotovitve izluščimo iz povzetka. Večplastne prosojnice omogočajo nizanje slikovnih predstav, kar pa zahteva nove metodične poti za osvajanje pojmov, pojavov in procesov (20-103).

4. Globus

Geografi so začeli pri pouku geografije zelo zgodaj uporabljati globus. Danes je na žalost v mnogih šolah postavljen v kot in zaprašen. Tudi metodike pouka geografije ga mnogokrat zapostavljajo. Globus na najbolj otipljiv način kaže Zemljo in njeno lego. Pomaga pri pravilnih predstavah o gibanjih zemlje, pri orientaciji. Omogoča vsestransko predstavo zračne cirkulacije, morske tokove, toplotne paso-ve. Pri učencih popravlja napačne predstave, ki nastajajo pri uporabi različnih kartografskih projekcij in meril pri posameznih kartah v atlasu.

5. Vzročni profili

Omogočajo postopno spoznavanje pokrajine, poenostavljanje in razumevanje grafičnih simbolov na kartah. Z njimi prikazujemo s poenostavljenim višinskim pre- rezom površinske oblike. Na podoben način lahko vnašamo simbole za različne naravne pojave, kot npr. za kamnine, vegetacijo. Podobno lahko prikazujemo tudi družbenogeografske procese, npr. naselitev, gospodarstvo, promet.

Učenci tako spoznavajo različne prostorske dejavnike in primerno redukcijo ali zgostitev v sinoptičnem diagramu. Višinski profili in kratki teksti omogočajo razumevanje shematičnosti in medsebojno odvisnost geografskih elementov. Močno spodbujajo sintetično mišljenje, vzročne soodvisnosti in prostorsko pogojene zakonitosti. Razgovor ob takih profilih onemogoča enostranske razlage in šablonske predstave. Vzročni profili bi morali biti uporabljeni v vseh učbenikih.

6. Blok diagram

Še bolj nazorni so blok diagrami. Didaktično so učinkovitejši, ker prikazujejo pojave v tretji dimenziji. Zelo realistično in plastično prikazujejo naravne pojave, npr. geološke, reliefne, hidrografske in druge elemente. Pospešujejo predstavnost zmožnosti učencev. Blok diagram lahko dopolnimo s sliko.

Blok diagram je vezni člen med konkretno sliko in abstraktno karto. Podobno kot vzročne profile tudi blok diagrame lahko zelo uspešno metodično in didaktično vključimo v didaktični komplet. Zelo uspešno blok diagram dopolnimo s serijo diapozitivov.

b) Uporaba statističnih virov

Vključevanje številčnih vrednosti, statistike in njenih grafičnih prikazov ima pomembno mesto pri pouku geografije. Uporaba številke je pomembna na vseh stopnjah izobraževanja, še bolj pa pozneje v življenju in poklicu. Številčne vrednosti podkrepjujejo dejstva, zato jih je potrebno didaktično in metodično čim bolj izkoristiti. Ne smejo biti same sebi namen, ampak pomoč pri razumevanju in vrednotenju nekega pojava ali procesa. Številčne vrednosti posredujejo konkretne predstave kot, npr. površine kontinentov in morij, višine, dolžine in širine gorovij, rek, obal, železnic, cest. Pomagajo pri razumevanju prostorske stvarnosti kake pokrajine s prikazom gostote prebivalstva, velikostjo naselij, stagnacije ali upadanja prebivalstva.

1. Številčne vrednosti

Učitelj izbere določene številčne vrednosti, ki omogočajo razumevanje kakega problema ali regije. Pri tem mora upoštevati, da so učencem te vrednosti do stopne. Pri nas je tak vir statistični koledar, ki pa ni prirejen za uporabo v šoli. Zato bo potrebno razmisliti o izboru določenih številčnih vrednosti, ki prihajajo v poštev pri pouku geografije. Ker se prebivalstvo, gospodarstvo, promet spreminjajo, morajo učenci dobiti nove podatke. Učenci morajo znati vrednotiti gospodarske in druge statistične podatke.

Številke brez ponazoritev so ničvredne in številke brez primerjave nič ne povedo. V domačem okolju pridobljene številčne vrednosti omogočajo razumevanje drugih manj dostopnih okolij.

Posebno nazorna so relativna števila, npr. delež kmečkega prebivalstva. Toda ta pridobijo na vrednosti šele, ko jih primerjamo med seboj. Pomembne so primerjave številčnih vrednosti, ki predstavljajo osnovne pojave in procese (Tokio ima več prebivalcev kot Danska, Norveška in Finska skupaj).

Skrbno izbrane številke omogočajo problemski pristop pri obravnavanju vsebin. Učenci morajo imeti na razpolago zadosti podatkov, da lahko delajo s številkami. Osnovne številčne vrednosti morajo primerjati s podobnimi znanimi vrednostmi.

Številčne vrednosti je potrebno oblikovati v tabele. Cilj tabel ni samo, da dajejo informacije in vizualne predstave o geografskih pojavih in procesih, temveč da miselno omogočajo zaključke kot najvišjo obliko poznavanja geografije (21-99).

Tudi lastno opazovanje naj bi vedno dopolnili z merjenji. Intenzivno delo s statističnimi vrednostmi pri učencih omogoča, da znajo zaključevati in izločati napačne, ki so posledica nepoznavanja današnjega stanja. Tako delo pa jim bo zelo koristilo tudi v življenju.

2. Grafični prikaz številčnih vrednosti

Da bi bile številčne vrednosti bolj nazorne, jih grafično predstavljamo v obliki stolpcev, kvadratov, krogov, krivulj, ali pa jih z znaki vnašamo na karto. Pri geografiji so se uveljavile različne metode grafičnega ponazarjanja. Obsegajo različne oblike od sličic do plastičnih trodimenzionalnih blok diagramov, simbolov, shematskih in geometrijskih grafičnih oblik. Učenci morajo znati številčne

vrednosti oblikovati v tabele in iz njih narediti grafični prikaz, podobno kot morajo iz grafičnih prikazov ugotoviti številčne vrednosti.

Številčne vrednosti in njihove grafične predstavitve so pomemben vir spoznavanja in osvajanja posameznih vsebin. Če so dobro izbrane, omogočajo večjo učinkovitost pouka in lažjo pomnitev dejstev in podatkov. Uporaba grafičnih in številčnih prikazov omogoča hitro in enostavno razumevanje bistva velikokrat zahtevnih pojavov in procesov (22-143).

Zelo pomembna je uporaba številčnih vrednosti pri ekonomsko geografskih vsebinah. S številčnimi vrednostmi ne smemo obremenjevati učencev, brez podatkov pa vendar ne gre. Ker so pomembni za razumevanje določenih pojavov in procesov, jih je najboljše grafično predstaviti (23-158).

3. Računalniki

Računalnik postaja pri pouku geografije nepogrešljiv pripomoček tudi pri shranjevanju različnih številčnih vrednosti. Baza podatkov je ena izmed možnosti, da v računalniku shranimo podatke, ki jih potrebujemo za analize in primerjave. Če imamo na razpolago ustrezno programsko opremo, potem ni težko teh podatkov takoj grafično predstaviti. Preskočimo nekaj faz obdelave podatkov od njihovega zbiranja, razvrščanja v tabele do grafične predstavitve. Na tak način nam ostane veliko več časa za analize in primerjave (24).

Pouk geografije spoznava učence s statističnimi tabelami, diagrami. Na njihovi osnovi lahko tudi z dnevnimi informacijami oblikuje zaključke. Po končanem šolanju se znajo informirati in kritično primerjati podatke na podlagi lastnega mnenja.

IV. Didaktični komplet

Spoznali smo številna učila in njihovo pomembnost. Nastaja vprašanje njihovega hierarhičnega razvrščanja in rangiranja pri pouku. Splošno veljavno načelo je, da so pomembna vsa tista učila, ki jih lahko uporabimo pri pouku. Vsa učila se pri pouku dopolnjujejo in so enako pomembna, če prispevajo k razumevanju in intelektualnemu delu učencev. Slika, beseda, številčne vrednosti nimajo pri pouku geografije nič manjše vrednosti kot karta. Pouk geografije se ne more odpovedati nobenemu izmed teh učil. Učenci lahko pridobivajo pojme s pomočjo različnih učil. Pri njihovi uporabi pa se učenci uče osnovnega vrednotenja informacij in njihove ponazoritve. Sliko dopolnjujemo z opisom, karto s profilom, številčne vrednosti z grafično predstavitvijo, poročilo s serijo slik. Izbira učil je odvisna od geografske stvarnosti in njene problematike, pa tudi od opremljenosti šole, razvojne stopnje učencev in usposobljenosti učiteljev za uporabo didaktičnega kompleta. Uporaba učil razširja možnost skupinskega dela, lažjega doseganja smotrov pouka geografije, nudi pa tudi večje možnosti za diferenciacijo pouka.

Večja uporaba učil pri pouku geografije nudi možnost oblikovanja didaktičnih kompletov. Ti vsebujejo tematske atlase, učbenike, delovne zvezke, projekcijske komplete, prosojnice, diapozitive kot tudi kopije nalog, ki jih razmnožimo na preprostih razmnoževalnih strojih.

Z uporabo didaktičnega kompleta se izognemo zgolj reprodukciji učnih vsebin, pridobljenih le s pomočjo učitelja in učbenika, kar je premalo za intelektualni

razvoj učencev. Didaktični komplet naj bi vseboval takšna učila, ki bodo omogočila uresničevanje nalog in smotrov pouka geografije in s tem uveljavljanje geografije v šoli in v vsakdanjem življenju (25-4). Uporaba takega kompleta v vzgojnoizobraževalnem procesu je zahtevna naloga, za katero moramo učitelja pripraviti. Šele tako usposobljen bo uspešno uresničeval zastavljene smotre učnega načrta in naučil učence pravilno uporabljati in vrednotiti različne geografske informacije (26-6).

Literatura

1. Ferjan Tatjana: Uporaba literature pri različnih oblikah pouka geografije, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980
2. Zgonik Mavricij: Metodika geografskega pouka, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1960
3. Košak Marija: Zasnova geografskih učbenikov, Geografski obzornik XXVIII/1-2, Ljubljana 1981
4. Maljoku Šerif: Bez savremenih udžbenika nema modernizacije nastave geografije, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980
5. Vajzović Dervo: Osposobljavanje učenika za samostalan rad u nastavi geografije, Nastavna biblioteka 88, Sarajevo 1979
6. Brinovec Slavko: Geografske značilnosti SFRJ, Delovni zvezek, Mladinska knjiga, Ljubljana 1983
7. Pavlovič Mila: Značaj i upotreba geografske čitanke u nastavi geografije, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980
8. Györe Kornel: Tekst u funkciji individualizacije nastave, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980
9. Fick Karl: Die Funktion der Medien in lernzielbestimmten Geographieunterricht, Hannover 1980
10. Brazda Mirko: Metode rada s audiovizualnim sredstvima u nastavi zemljopisa, Školska knjiga, Zagreb 1977
11. Sekulović Vojislav: Metodika nastave geografije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1981
12. Mrđenović Momčilo: Osposobljavanje učenika za samoobrazovanje radom na tekstu u udžbeniku zemljopisa, Nastava geografije 3, Sarajevo 1981
13. Hanaire Andre: Učni pripomočki, Pouk geografije, Mladinska knjiga, Ljubljana 1971
14. Cvitanović Alfonso: Metodsko-didaktični koncept školskog zemljopisnog atlasa, Simpozijum o didaktičnim i metodskim problemima nastave geografije u SFRJ, Sarajevo 1976

15. Berlot Zvonimir: Uporaba novejšega kartografskega gradiva za potrebe šolske geografije - problematika kartografskega proučevanja, Geografski obzornik XXIII/1-2, Ljubljana 1976
16. Subič Radoslav: Aktivizacija učenika primenom karata u nastavi geografije, Simpozijum o didaktičnim i metodskim problemima nastave geografije u SFRJ, Sarajevo 1976
17. Mišković Miloš: O konceptu karte zavičaja, Simpozijum o didaktičnim i metodskim problemima nastave geografije u SFRJ, Sarajevo 1976
18. Poličić Antun: Neki aspekti unapredjivanja kartografske pismenosti učenika u osnovnoj školi, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980
19. Subič Radoslav: Pedagoške i didaktičko-metodske odlike grafofolije na slojevito preklapanje i njihova primena u nastavi geografije, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980
20. Brinovec Slavko: Prosojnica pri pouku geografije, Magistrsko delo, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1980
21. Marić Đuro: Tabele i tabelogrami u nastavi geografije. Unapređenje nastave geografije u Jugoslaviji, Beograd 1983
22. Stavrevski Dragi: Primena grafike u nastavi geografije, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980
23. Marić Đuro: Grafička metoda u nastavi ekonomske geografije, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980
24. Brinovec Slavko: Računalnik pri pouku geografije, 12. kongres jugoslovenskih geografa, Novi Sad 1985
25. Košak Marija: Didaktični komplet za pouk geografije, Geografski obzornik XXIX/1-2, Ljubljana 1982
26. Verbič Mira: Nekaj misli o didaktičnem kompletu za pouk geografije v srednjem usmerjenem izobraževanju, Geografski obzornik XXIX/3-4, Ljubljana 1982

iz pedagoške prakse

UDK 910:373.4 = 863

UDC 910:373.4 = 863

REZULTATI SPREMLJANJA IN VREDNOTENJA GEOGRAFIJE V SREDNJEM USMERJENEM IZOBRAŽEVANJU

Mira Verbič^x

V okviru sprejetega programa reformnih raziskovanj v srednjem usmerjenem izobraževanju, ki ga je leta 1981 potrdil Strokovni svet SR Slovenije za vzgojo in izobraževanje, smo pri I. projektu "Predmetniki, učni načrti in učbeniški kompleti" spremljali tudi geografijo.

Osnovni namen in cilj spremljanja je bil, sproti zbrati podatke o:

- uresničljivosti učnih načrtov (obseg in zahtevnost vsebine in uresničljivost smotrov pri posameznih predmetih),
- ustreznost in uporabnost učbenikov in drugih gradiv za učence in učitelje,
- korelacijo med predmeti vzgojnoizobraževalnega programa,
- kadrovske in minimalne materialne pogoje za doseganje osnovnih smotrov vzgojnoizobraževalnega dela.

Z ozirom na cilj spremljanja smo v šolskem letu 1981/82 prvič spremljali geografijo v 1. letniku tj. vsebino skupne vzgojnoizobraževalne osnove na vzorcu šol in 17 SR programov različnih usmeritev. V naslednjih letih smo še enkrat spremljavo ponovili in postopoma vsako leto vključili tudi vsebine geografije kot temeljnega strokovno-teoretičnega predmeta. Spremljavo, ki so jo izvajale posebne delovne skupine, sestavljene iz učiteljev praktikov, metodikov in pedagoških svetovalcev, smo zaključili v šolskem letu 1984/85.

Ugotovitve spremljave

1. letnik

Koncept učnega načrta je zasnovan na linearno-spiralni razvrstitvi vzgojnoizobraževalnih smotrov in vsebine in je logična nadgradnja učnega načrta osnovne šole.

V smotrih in nalogah so poudarjene zahteve po spoznavanju splošno-geografskih značilnosti, njihovi razširjenosti na zemeljskem površju in pomenu za človeka. Zahteva po večji aktivnosti učencev v celotnem vzgojnoizobraževalnem procesu je vplivala na zmanjšanje obsega vsebine. Razlogi: razvijanje sposobnosti opazovanja, presojanje in vrednotenje pojavov in procesov ter oblikovanje geografskega načina mišljenja. Geografska vzgoja in izobraževanje se v skupni vzgojnoizobraževalni osnovi zaključuje z vrednotenjem položaja SFR Jugoslavije kot socialistične neuvrščene države.

Spremljavo je ugotovila, da je UČNI NAČRT uresničljiv; globalni smotri so reali-

^x prof. geog., pedagoška svetovalka, Zavod SR Slovenije za šolstvo, 61000 Ljubljana, Poljanska 28, glej izvleček na koncu Obzornika

zirani, nivo njihovega uresničevanja pa se med programi razlikuje in je zahtevnejši oz. višji v tistih, ki vključujejo predmet tudi v naslednjih letih izobraževanja. Razlike se pojavljajo zlasti pri načrtovanju in uresničevanju učno-vzgojnih ciljev za posamezne teme.

Zahteva po vključevanju aplikativnih vsebin v posameznih programih je narekovala delno prerazporeditev obsega ur po poglavjih in določitev informativnih vsebin. V programih tretje in četrte stopnje zahtevnosti zato informativne vsebine niso obvezne.

V programih ni mogoče zagotoviti časovno usklajene obravnave posameznih vzgojno-izobraževalnih vsebin pri predmetih STM in zgodovina. Zlasti v programih, ki vključujejo geografske vsebine tudi v naslednjih letih izobraževanja, bi bilo mogoče, s prožnejšim vgrajevanjem vsebin skupne vzgojnoizobražbene osnove v vseh letih izobraževanja, zagotoviti boljšo notranjo korelacijo zlasti pri poglavju "Pred karto sveta", pa tudi korelacijo med predmeti.

Ugotovitve spremljave UČBENIKA so opozorile na neustreznost poglavja o vodovju; nekaj redakcijskih popravkov zahteva tudi poglavje o naseljih, prebivalstvu in kriterijih za ugotavljanje razvitosti držav. Koristen bi bil ponoven pregled uporabljanih pojmov in dopolnitev definicij za tiste, ki so presplošno opredeljeni.

Tako prva, kot ponovljena spremljava DELOVNEGA ZVEZKA ugotavljata prevelik obseg, neekonomično izkoriščenost prostora za reševanje vaj in pomanjkanje temeljnih statističnih in mestoma tudi strokovnih podatkov, kar zahteva zamudno iskanje po drugih virih, ponavljanje urjenja nekaterih delovnih metod in delno neusklajenost z zahtevami učbenika.

Za realizacijo učnega načrta so bile v okviru didaktičnega kompleta pripravljene še prosojnice, fotoprosojnice in diapozitivi. Spremljava je potrdila, da je realizacija uspešna le ob uporabi vseh sestavin tega kompleta. Žal delovni pogoji niso povsod zadovoljivi. Slaba opremljenost učilnic onemogoča sprotno uporabo didaktičnih pripomočkov, zato je marsikje realizacija slabša. Ob tem pa ugotavljamo, da je kvalifikacijska struktura ugodna, manj ugodni pa so podatki o permanentnem izpopolnjevanju učiteljev za uporabo sodobnih, aktivnih metod dela učencev pri pouku geografije.

2., 3., 4. letnik

V skladu z določili smernic za oblikovanje vzgojnoizobraževalnih programov so bila izhodišča za oblikovanje učnih načrtov v 2., 3. in 4. letniku določena s programskim jedrom geografskih vsebin, ki se kot skupen standard temeljne strokovno-teoretične izobrazbe vključuje v različnem obsegu in zaporedju v posamezne programe.

S spremljavo smo ugotavljali ustreznost učnega načrta kot celote in še posebej primernost izbora programskega jedra glede na usmeritev oz. celovitost programa.

Učni načrt, oblikovan na programskem jedru, "Temeljne geografske značilnosti razvitih držav" in "Temeljne geografske značilnosti držav v razvoju: Vzgojnoizobraževalni smotri so uresničljivi in ustrezni. Zaradi racionalnejšega izvajanja in za doseganje kompleksnejše obravnave je potrebna prerazporeditev poglavij in tem tako, da se logično povežejo skupne vsebine obeh tematskih sklopov v uvodnem poglavju, v naslednjih pa se diferencirano obravnavajo problemi posameznih skupin držav. Analogne korekture so potrebne pri učbeniku in delovnem zvezku.

Spremljava je ugotovila, da je učni načrt po obsegu uresničljiv v programih s sedemdesetimi urami geografije, v tistih z dvainpetdesetimi urami pa ni mogoče realizirati vseh, z učnim načrtom predvidenih aktivnosti učencev.

Učni načrt Geografske značilnosti SR Slovenije je oblikovan za 35 in 52 ur in je po obsegu in zahtevnosti uresničljiv. Zaradi spremenjenega zaporedja poglavij drugih tematskih sklopov je bilo v posameznih programih potrebno dopolniti oz. zagotoviti korelacijo znotraj predmeta. Spremljava je ugotavljala posebej skrbno korelacijo z učnim načrtom za geologijo v VIP naravoslovno-matematična tehnologija in ugotovila, da so podvajanja predvsem posledica neustreznega izvajanja učnega načrta geologija. Več pripomb je bilo na učbenik in delovni zvezek, kjer je izrazito v ospredju problematika naravno-geografskih značilnosti, predvsem pa je skromno za ključno poglavje, ki le delno sledi vsebini učnega načrta.

Učni načrt, oblikovan na programskem jedru, "Geografsko preučevanje domače pokrajine" vključuje ustrezne in uresničljive vzgojnoizobraževalne smotre. Zaradi precej toge organizacije pouka, so v manjši meri realizirane naloge neposrednega opazovanja in dela na terenu. Spremljava je ugotovila, da ni razloga za spreminjanje učnega načrta kot celote, potrebno pa je zagotoviti ustrežnejšo organizacijo pouka in strokovno usposabljanje učiteljev.

Primernost izbora te vsebine za posamezne programe je različna: v VIP vzgojitelj pri sedanjem fondu ur v programu, upoštevajoč globalne vzgojnoizobraževalne smotre programa in predmeta v njem, predlagamo črtanje te vsebine v korist poglavja Geografske značilnosti SFR Jugoslavije. Temeljne metode opazovanja in dela na terenu se morajo realizirati pri naravoslovnih dejavnostih.

V VIP učitelj je jedro izbrano ustrezno, obseg učnega načrta pa je različen zaradi delitve programa na smeri v 4. letniku. Zato je v tem programu spremenjeno zaporedje poglavij v tretjem letniku tako, da je ta vsebina v varianti 17 ur vključena ob koncu tretjega letnika in se samo v eni smeri nadaljuje v obsegu 10 ur še v četrtem letniku. Taka rešitev ni najustrežnejša, kar moramo pri celovitem dograjevanju programa upoštevati. V VIP turistična dela je jedro ocenjeno kot neprimerno oziroma premalo aplikativno z vidika usmeritve. Ker je zaradi korelacije s predmetom Osnove turizma že spremenjeno zaporedje poglavij v tretjem letniku, so potrebne dopolnitve korelacij. Primernejša vsebina v tem programu bi bila "geografija Evrope, s posebnim poudarkom na turistični geografiji". Za to vsebino še ni pripravljeno učbeniško gradivo, kar bistveno vpliva na uspešnost realizacije učnega načrta.

Učni načrt Temeljne geografske značilnosti SFR Jugoslavije je vključen v programe v obsegu sedemdeset ali dvainpetdeset ur. Po obsegu in zahtevnosti je uresničljiv in ga ni potrebno spreminjati. Pri uresničevanju vzgojnoizobraževalnih smotrov in vsebine pa je spremljava ugotovila razlike v obsegu in nivoju znanja glede na predhodno vključenost drugih vsebin programskega jedra in glede na psihofizične sposobnosti učencev, kar smo tudi pričakovali (programsko jedro vključujejo programi ali v 2., ali v 3. oz. 4. letniku). Več dopolnitev bo potrebnih pri učbeniškem gradivu, ki je zlasti za programe, ki vključujejo to vsebino v tretjem in četrtem letniku, vsebinsko preskromno oz. premalo zahtevno.

V VIP učitelj, družboslovno-jezikovna smer je vključena še vsebina Temeljne geografske značilnosti razvitih držav Evrope, ki je v bistvu nadgradnja tematskega sklopa Temeljne geografske značilnosti razvitih držav, za katero pa še nimamo zbranih rezultatov spremljanja; za učitelje je bilo pripravljeno strokovno gradivo. Po prvem letu izvajanj smo realizirali predlog učiteljev in povečali število ur ob zmanjšanju obsega poglavja Geografsko proučevanje domače pokrajine.

Zaključek

Spremljava in sinteza ugotovitev je oblikovana ločeno za vsebino, ki je vključena v programe samo eno leto in posebej za 2., 3. in 4. letnik. Večina zahtev in pobud za uskladitev učnega načrta s potrebami celotnega programa je že realizirana v izvedbenih navodilih. V tej fazi nismo mogli upoštevati predlogov, ki izhajajo iz zahtev po posebnih vsebinah geografije (ekonomska geografija, turistična geografija). Po določenih smernic je bila v vseh programih, ki izvajajo geografijo v 2., 3., ali četrtem letniku, opredeljena kot temeljni strokovno teoretični predmet, za katerega smo učni načrt oblikovali na osnovi programskega jedra vsebin. Vsak drugačen izbor bi izhajal iz opredelitve geografije kot strokovnega predmeta, za kar pa nismo dobili pobud.

geografska proučevanja in regionalno geografska problematika

GO 1985/XXXII-1

UDK 911.3:656.2(497-12) = 863

UDC 911.3:656.2(497-12) = 863

ŽELEZNICE IN ŽELEZNIŠKI PROMET

Anton Gosar^x

Železnice so pomemben del slovenske infrastrukture. Dejavnikov, ki so v preteklosti vplivali na njen razvoj, je veliko. Najbolj karakteristični so geostrateški položaj Slovenije, središčna in prehodna lega njenega ozemlja ter nenazadnje prirodna raznolikost štirih evropskih regij, ki segajo vanjo. Tranzitnost, oziroma prirodno pogojena prehodnost, je v preteklosti vedno znova vnašala nove prometne zveze: najprej poti in ceste, nato železnice in ladjarstvo ter nazadnje plinovode in široko javno komunikacijsko mrežo. Razlogov za intenzivno izgradnjo bogate prometne infrastrukture ne gre iskati le v dobi industrializacije nadpovprečno hitro razvijajoči se gospodarski in urbani mreži Slovenije, temveč tudi v dejstvu, da se preko Slovenije povezujejo med seboj različni gospodarski, družbeni in politični sistemi v Evropi. Prav to dvoje je izoblikovalo v preteklosti tako imenovani prometni križ, dve glavni arteriji, cestno in železniško, ki sta pospeševali tranzitne tokove in hkrati usmerjali notranji razvoj. Posebno železnice so od srede preteklega stoletja pa do danes veliko prispevale k temu, da so se te osnovne smeri še utrdile.

1. Razvoj železnic

Zgodovinskemu razvoju železnic sledimo razmeroma kratko razdobje, saj so prvo progo na slovenskem ozemlju gradili še naši prapradedje. Železnica ni bila le znanilec tehnične revolucije, ampak tudi mejnik novim družbenim odnosom: fevdalizem je v letih, ko je stekla proga med Dunajem in Trstom čez slovensko ozemlje, zamenjal kapitalizem. Z železnico se je Slovenija odprla v svet, istočasno pa se je podredila zakonitostim trga in tržišča, ki so veljale tam.

Že trinajst let po znameniti vožnji Stephensonovega vlaka s parno lokomotivo med Stocktonom in Darlingtonom so pričeli z gradnjo železniške proge tudi na slovenskem ozemlju. Leta 1838 so pričeli na Štajerskem s pripravljalnimi in trasirnimi deli za avstroogrsko južno železnico. Dela so zaradi težavnosti terena počasi napredovala; najprej je bilo potrebno premagati štiri razvodnice (med Muro, Pesnico, Dravo, Dravinjo in Savinjo - Voglajno), nato graditi progo skozi savsko sotesko, prečkati močvirnata tla Ljubljanskega barja in speljati progo čez gozdnat, kraški svet visokih planot in polj. Traso so določili po tehtnih premislekih; Mariboru so namenili prednost pred Ptujem, ker je na stiku z alpskim svetom obetal v prometnem in gospodarskem oziru več; v prid zasavski trasi je

^x mag. geog., univ. asis., PZE za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

bila tehnična izvedljivost (brez predora med razvodjema), predvsem pa so zanjo govorile zaloge premoga, ki bi jih drugače ne mogli izkoriščati; pri odločitvi za kraško traso (čez Barje in Kras) so prevladali finančni motivi, ki so govorili v prid cenejše gradnje. Graditev prve železnice na Slovenskem je trajala dvajset let (1838-1857): v Maribor in Celje je prvi vlak prisopihal leta 1846, v Ljubljano 1849. leta in v Trst 1857. leta! Prvo gradbeno obdobje železnic se je na Slovenskem končalo, ko je leta 1862 stekel železniški promet med Zidanim mostom in Zagrebom (v Sisak), (leto dni poprej že železnica med Pragerskim in Kanižo) in ko je leto dni kasneje peljal prvi vlak po Koroški progi med Mariborom in Celovcem.

Značilno je, da je pri gradnji železnice čez slovensko ozemlje prevladal mednarodni, tranzitni interes. Zelo malo pozornosti je bilo posvečene že afirmiranim prometnim tokovom in urbanim središčem v Sloveniji. Trasa proge je bila speljana daleč od rimskih in srednjeveških poti in razvitih naselij, skozi puste kraje, pri čemer je poleg dejavnika prehodnosti (povezati prestolnico s pristaniščem!) pomembno vlogo igrala le eksploatacijska možnost naravnih virov (premoga v Zasavju, lesa na Krasu). Cvetoči kraji v Savinjski dolini, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Vransko in Vrhnika so ostali daleč stran od nove prometne žile. Pri odločitvi o trasi proge niso prevladovali enotni principi - ti so se postavljali v skladu s takratnimi družbenimi razmerami. Najprej so prevladovali naravno-geografski elementi, ki so opredeljevali traso proge (nezahtevna gradnja), nato pa politični, ki niso imeli ekonomske prednosti (npr. zasavska in kraška trasa), pa čeprav so le-te prestopno poudarjali.

Drugo obdobje razvoja železnic na Slovenskem (1870-1880) se prične z gradnjo gorenjske železnice. Pri zasnovi in izvedbi načrta zanjo so imeli domačini že občutno več vpliva. Uspelo jim je sredi leta 1867 spraviti v tek gradbena dela na trasi Ljubljana-Trbiž, obenem pa dobiti koncesije za izgradnjo štirih stranskih prog k fužinam v Trziču, Kropi in Železnikih ter k smodnišnici v Kamniku. Čeprav lokalnim interesom ni bilo povsod zadoščeno, saj bi po njihovem morala proga v cik-caku voditi iz enega trga ali obrtnega središča v drugega, je prevladalo mišljenje, da je treba z železniško povezavo na južnem delu Gorenjske podpreti razvoj desnega brega Save okrog Medvod in Škofje Loke, ob zgornjem toku reke pa speljati železnico po levem bregu, da bi bila bližja Trziču in Fužinam na Javorniku. Proga se je končala v Trbižu, ki leta 1870, ko je prispela tja Gorenjska proga, ni imel železniške povezave z drugimi kraji. Zvezo z Beljakom so uredili šele tri leta kasneje. Istega leta so pričeli z gradnjo še dveh strateško pomembnih odsekov Divača-Pula in Pivka-Reka.

Kljub upom domačinov, predvsem lastnikov fužin, da bo železnica ponovno prinesla razcvet Železnikom, Kropi, Trziču in drugim krajem, ki so se ukvarjali s kovaštvom, je ta obrt propadla. Toliko prej v tistih krajih, ki so ostali odmaknjeni od glavne trase železnice. Železarstvo se je poslej koncentriralo na Jesenicah, medtem ko so drugod plavži polagoma drug za drugim ugasnili.

Zadnje, tretje obdobje izgradnje prog na slovenskem delu avstroogrške monarhije (1880-1910), je imelo predvsem strateški značaj. Težnja je bila zgraditi k obstoječim povezavam med pomembnejšimi kraji monarhije še vzporedne proge. Predvsem je prevladalo mišljenje, da je treba Trst (in Zagreb) še po drugi trasi povezati z Dunajem in dati prednost železniškim progam, ki bi vodile k pomembnim vojaškim objektom. Direktno povezavo Trsta z najpomembnejšim pomorskim oporiščem Puljem je omogočila proga Trst-Herpelje-Kozina; kamniško progo (k smodnišnici) so tudi dogradili v tem tretjem gradbenem obdobju. Projekt savinjske železnice je, kot vzporednica k obstoječi povezavi z Zagrebom, pridobil na

pomenu ob aneksiji Bosne. Pričeli so jo na relaciji (Celovec)-Dravograd-Celje-Zaprešič-(Zagreb) trasirati že leta 1872, vendar je šele dvajset let kasneje po njej stekel promet. Podobno se je godilo dolenjski železnici, oziroma podaljšku čez Belo Krajino v Karlovac.

Vzporedna zveza s Trstom je imela najbrž najbolj burno zgodovino planiranja in trasiranja; v diskusiji je bilo kar deset variant prog, ki bi vodile pod Karavankami in Julijskimi Alpami k Trstu. Kot primer naj navedemo, da so se Tržičani najbolj ogrevali za ljubeljsko, drugi zopet za škofjeloško traso itd. Statistika, ki so jo sestavili prizadeti, je pokazala, da ima tržaško pristanišče največ blaga, ki prihaja iz Primorskega in Kranjskega in zato je bilo pričakovati, da se bodo na Dunaju odločili v prid omenjenima trasama, ki sta povezovali najbolj razvite kraje Kranjske in Primorske, obenem pa bi imele priključek k rudniku živega srebra v Idriji. Krajevnih razmer žal tudi tokrat niso upoštevali, saj so se odločili za traso Bohinjske železnice, s katero so le Jesenicam in Bohinju, oziroma tamkajšnjim železarskim in lesnim obratom omogočili povezavo z železnico. Proga Celovec-Jesenice-Trst so po dolgotrajni gradnji obeh predorov, bohinjskega in karavanškega, ki so ju gradili kar pet let, odprli leta 1906. Za jeseniško železarnstvo je to pomemben mejnik: med dvema večjima železarnama Avstroogrške, tisto v Škednju pri Trstu in jeseniško, je stekla delitev dela, ki je Jesenicam namenila predvsem predelavo v končne izdelke.

Na prelomu stoletja so bili uresničeni projekti železnic, ki so dolgo časa ležali po predalih in bili lokalnega značaja. V mislih imamo predvsem proge Ljubljana-Vrhnika (gradbeni material), vipavsko železnico (kmetijski proizvodi), ljutomersko železnico (povezava z južno železnico), Trebnje-Šentjanž (premog, les) ter že popreje Ljubljana-Kočevje (premog, les) in druge. Poseben primer so prekmurske železnice, ki so se razvijale v okviru železniškega omrežja Ogrske in so radialno vodile v Budimpešto. Tukajšnja hodoška proga se je končala v Murski Soboti, čeprav je le dvanajst kilometrov vstran potekala trasa ljutomerske južne železnice. Doljnjelendavska proga je nasprotno imela povezavo z magistralno progo v Čakovcu, saj je bil ta na ogrskem ozemlju. (Vse do tridesetih let je obratovala občasno ozkotirna proga Trst-Poreč, ki so jo ob zasedbi Etiopije Italijani demontirali in jo uporabili za gradnjo železniške povezave glavnega mesta s pristaniščem).

Železniška mreža, ki je bila leta 1918 prepuščena Jugoslaviji, je kazala vse karakteristike omenjenega razvoja v Avstroogrski. Jugoslavija je od propadle Avstroogrške sprejela v upravljanje 1289,9 kilometrov prog na slovenskem ozemlju. Glavna prometna žila je bila slej ko prej povezava med Mariborom in Ljubljano, ki je v smeri proti Trstu že pred Postojno pripadla Italiji. Usmerjenost železniškega omrežja proti nekdanjemu središču, bodisi Avstriji ali Ogrski, oziroma Trstu in Reki, ni več ustrezala. Nekaj naporov je bilo treba vložiti v povezavo železniškega omrežja v funkcionalno, proti vzhodu usmerjeno celoto. Prekmurske železnice je bilo potrebno povezati z jugoslovanskim omrežjem, bohinjska proga je izgubila dobršen del svoje pomembnosti, saj je večidel potekala po italijanskem ozemlju, iz posameznih končnih postaj je bilo potrebno zgraditi povezave z magistralnimi progami (Šentjanž-Sevnica, Rogatec-Krapina), ki jih je bilo potrebno v smeri proti Beogradu dograditi (dvtirnost). Kaotične prometne razmere so v povezavi z novimi mejami prizadejale tudi marsikatero gospodarsko vejo: jeseniški železarji so se morali preusmerjati na nova tržišča in surovinsko bazo, obiskov iz Primorske v Bohinj ni bilo več itd. Posebno boleča je bila izguba direktne (brez mejnih postopkov) zveze s severnojadranskimi pristanišči. Sloveniji najbližje pristanišče, ki je bilo dosegljivo po železnici, je bil Split (oz. Sušak). Zato so

oživeli plani nekaterih drugih železniških povezav npr. z Ogulinom (zaradi boljših zvez z Dalmacijo), iz Kamnika v Savinjsko dolino, iz Škofje Loke v Idrijo itd. Razen prej omenjenih dograditev in preusmeritev pa jih zaradi ekonomske krize v 30. letih ni bilo moč izpeljati. Pred 2. svetovno vojno so imele jugoslovanske železnice na slovenskem ozemlju v Jugoslaviji 1341,9 kilometrov prog, ali 4% več kot ob prevzemu avstroogrškega omrežja.

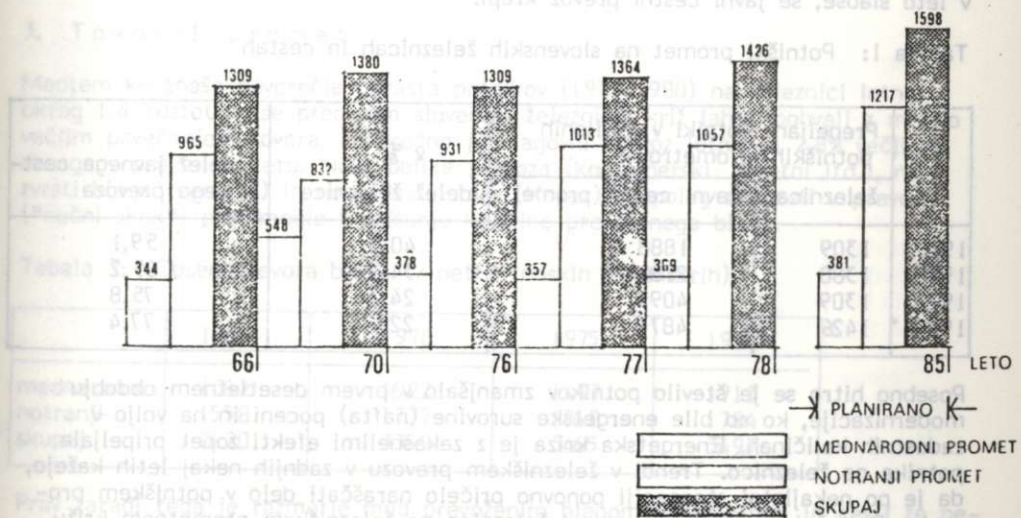
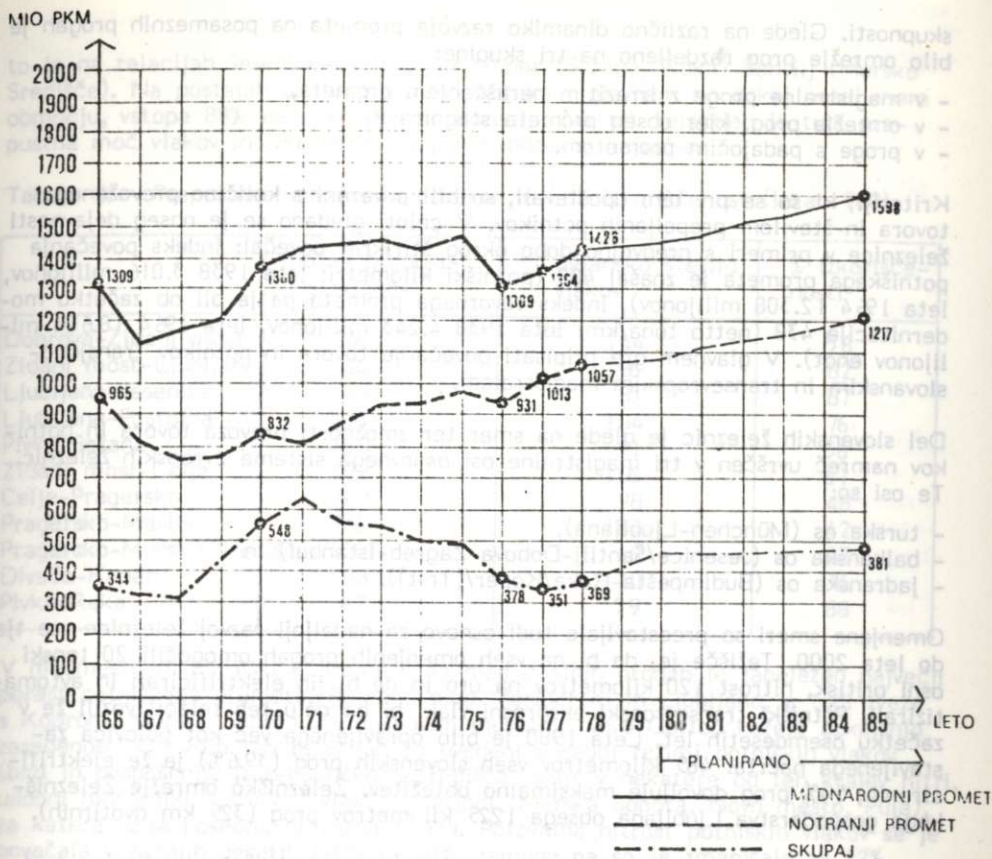
Vojni čas je pošteno prizadejal slovensko železniško omrežje. Magistralne železnice so bile po vojni potrebne temeljitega popravila. Porušenih je bilo okrog 18% prog in 20% železniških poslopij. Obnovitvena dela so stekla tako, da so pošiljke mednarodne skupnosti - UNRRE - že leta 1946 v večjih količinah lahko prihajale po železnici. Zapletle pa so se razmere po določitvi nove meje med Italijo in Jugoslavijo na Primorskem: meja je prečkala več za Jugoslavijo vitalnih železniških povezav - med njimi prog iz Sežane v Novo Gorico. Potrebno je bilo zgraditi, poleg dela železniške proge, še celo vrsto drugih infrastrukturnih naprav (dohodi k železniški postaji v Novi Gorici itd.). Slovenske železnice so po vojni pridobile 379 kilometrov prog, ki so bile poprej pod italijansko upravo. Magistralne proge tod so bile edine v Jugoslaviji takrat že elektrificirane.

Petletni načrti razvoja železnic so bili najprej usmerjeni v obnovo obstoječih prog. Druga faza povojnega razvoja je zahtevala elektrifikacijo železniškega omrežja. Glavne magistralne železniške proge Jesenice-Dobova in Šentilj-Sežana/Koper so opremili z električnim omrežjem enosmernega toka, kot ga je imel Primorska in ga imajo Francija, Italija in Sovjetska zveza (ne pa Avstrija, ZR Nemčija itd.). Ker se je v kasnejši razvojni fazi Jugoslavija (razen proge Reka-Zagreb) odločila za sistem elektrifikacije prog z izmeničnim tokom, je glavna preklonpa postaja za vse vlake na slovenskem ozemlju v Dobovi, na hrvatsko-slovenski meji. Širitve železniškega omrežja so na ozemlju SR Slovenije šle predvsem v smeri povezave z morjem, oziroma slovenskim pristaniščem. Leta 1967 so edino daljšo po vojni zgrajeno progo med Divačo in Koprom predali prometu in jo nekaj let kasneje elektrificirali. To je bilo tudi obdobje največjega obsega slovenskega železniškega omrežja. Sredi šestdesetih let je slovensko železniško gospodarstvo upravljalo z najobsežnejšim sistemom prog v dolžini 1473 kilometrov (vključno istrske proge).

Iz raznih vzrokov, predvsem pa zaradi vprašljive rentabilnosti nekaterih prog, se je obseg dejavnosti na posameznih železniških progah skrčil in nazadnje povsem opustil. Konkurenca motornega prometa se je čutila tako v osebнем kot tovarnem prometu. V desetletju 1965-1975 je promet zastal na številnih lokalnih progah, demontaža prog pa je v mnogih primerih omogočila modernizacijo cestnega omrežja. Deloma se je na ta račun preusmeril cestni promet na traso demontirane proge Ljubljana-Vrhnika in Jesenice-Planica (Trbiž). Nekatere meddržavne povezave že poprej niso bile v rabi (npr. Trst-Herpelje, Murska Sobota-Hodoš-Madžarska, Planica-Trbiž); drugače pa je prizadelo večje število končnih postaj lokalnih železnic (Vrhnika, Tržič, Zreče, Konjice, Sl. Bistrica, Št. Janž, G. Radgona), a tudi nekdanje pomembne vzporednice k magistralnim povezavam (Dravograd-Velenje, Jesenice-Trbiž). Ker je šlo v večini primerov za dokončno demontažo, so poskusi oživitvi železnice v času naftne krize uspeli le v redkih primerih (Ljubljana-Kamnik, Ljubljana-Kočevje).

2. Potniški promet

Modernizacijo slovenskega železniškega omrežja smo sredi šestdesetih let začeli z izločitvijo 292 kilometrov prog (+ 21 km v Istri) iz javnega prometa, na 96 kilometrih slovenskih prog pa je bil uveden promet, ki so ga regresirale družbene

GIBANJE OBSEGA PREVOZA POTNIKOV NA PROGAH ŽG LJUBLJANA
V RAZDOBJU 1966-1978 IN PLAN ZA RAZDOBJE 1979-1985

skupnosti. Glede na različno dinamiko razvoja prometa na posameznih progah je bilo omrežje prog razdeljeno na tri skupine:

- v magistralne proge z izrazitim naraščanjem prometa,
- v omrežje prog, kjer obseg prometa stagnira in
- v proge s padajočim prometom.

Kriteriji, ki so se pri tem upoštevali, so bili povezani s količino prevoženega tovora in številom prepeljanih potnikov. V celoti gledano se je obseg dejavnosti železnice v primeri s predvojno dobo okrog štirikrat povečal: indeks povečanja potniškega prometa je znašal 408 (potniški kilometri: leta 1938 3.016 milijonov, leta 1964 12.308 milijonov), indeks tovarnega prometa pa je bil ob začetku modernizacije 438 (netto tona/km: leta 1938 4.243 milijonov, leta 1964 18.604 milijonov enot). V glavnem gre pripisati povečanje tovora in potnikov transjugoslovanskim in transevropskim magistralam.

Del slovenskih železnic je glede na smer ter zmožnosti prevoza tovora in potnikov namreč uvrščen v tri magistralne osi osnovnega sistema evropskih železnic. Te osi so:

- turska os (München-Ljubljana),
- balkanska os (Jesenice/Šentilj-Dobova-Zagreb-Istanbul) in
- jadranska os (Budimpešta-Reka/Koper/(Trst)).

Omenjene smeri so predstavljale tudi osnovo za nadaljnji razvoj železnice vse tja do leta 2000. Težišče je, da bi na vseh omenjenih progah omogočili 20 tonski osni pritisk, hitrost 120 kilometrov na uro in da bi jih elektrificirali in avtomatizirali. Potniški transevropski ekspresni vlaki bi na delu teh relacij vozili že v začetku osemdesetih let. Leta 1980 je bilo opravljenega več kot polovica zastavljenega načrta: 485 kilometrov vseh slovenskih prog (39,6%) je že elektrificiranih, 54% prog dovoljuje maksimalno obtežitev. Železniško omrežje železniškega gospodarstva Ljubljana obsega 1225 kilometrov prog (325 km dvotirnih).

Razmerje med številom prepeljanih potnikov po cestah in železnicah ni v prid železnici. Medtem ko je število potnikov in število potniških kilometrov iz leta v leto slabše, se javni cestni prevoz krepi.

Tabela 1: Potniški promet na slovenskih železnicah in cestah

	Prepeljani potniki v milijonih potniških kilometrov		v % delež železnice	delež javnega cestnega prevoza
	železnica	javni cestni promet		
1966	1309	1888	40.9	59.1
1970	1380	2586	34.8	65.2
1976	1309	4099	24.2	75.8
1978	1426	4871	22.6	77.4

Posebno hitro se je število potnikov zmanjšalo v prvem desetletnem obdobju modernizacije, ko so bile energetske surovine (nafta) poceni in na voljo v zadostnih količinah. Energetska kriza je z zakasnelimi efekti zopet pripeljala potnike na železnico. Trendi v železniškem prevozu v zadnjih nekaj letih kažejo, da je po nekajletni stagnaciji ponovno pričelo naraščati delo v potniškem prometu. Pretežni del prometa opravi železnica na železniškem prometnem križu,

to je na relacijah Jesenice-Dobova ter Koper (Sežana, Reka)-Šentilj (Mursko Središče). Na postajah ob tej progi, ki poteka v glavnem po dokaj poseljenem območju, vstopa 88% vseh potnikov v Sloveniji. Na teh relacijah je tudi preputna moč vlakov in izkoristek progovnih odsekov največja.

Tabela 2: Prepustnost progovnih odsekov in njih izkoriščenost (leta 1980)

	možna propustnost vlakov	dejansko število vlakov	% izkoriščenosti
Dobrova-Zidani most	246	144	58
Zidani most-Ljubljana	226	186	82
Ljubljana-Jesenice	97	85	87
Ljubljana-Postojna	136	104	76
Pivka-Sežana	160	91	56
Zidani most-Celje	172	106	61
Celje-Pragersko	202	98	48
Pragersko-Maribor	246	104	42
Pragersko-Mursko Središče	56	49	87
Divača-Koper	88	30	34
Pivka-Reka	67	59	88

V medmestnem potniškem prometu na magistralnih progah je zabeležen največji porast potniškega prometa. Posebno med Mariborom in Ljubljano, a tudi zveze s Koprom, Mursko Soboto, Pulo, Novim mestom, Novo Gorico kažejo dokajšnjo zasedenost! Na vseh teh relacijah so uvedeni posebni režimi potniških vlakov (brzi in pospešeni). Iz republiškega središča vozijo v nekatere od teh krajev hitri, udobni motorniki - "zeleni vlaki" (Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, Pula), za katere velja posebna prevozna tarifa. Potovalna hitrost potniških vlakov se je povečala v zadnjih desetih letih za 40%, zamude pa so se zmanjšale za 32%. Še vedno pa je povprečna hitrost potniških vlakov dokaj nizka in znaša komaj 49,9 kilometra na uro (v Evropi nad 60 milometrov na uro).

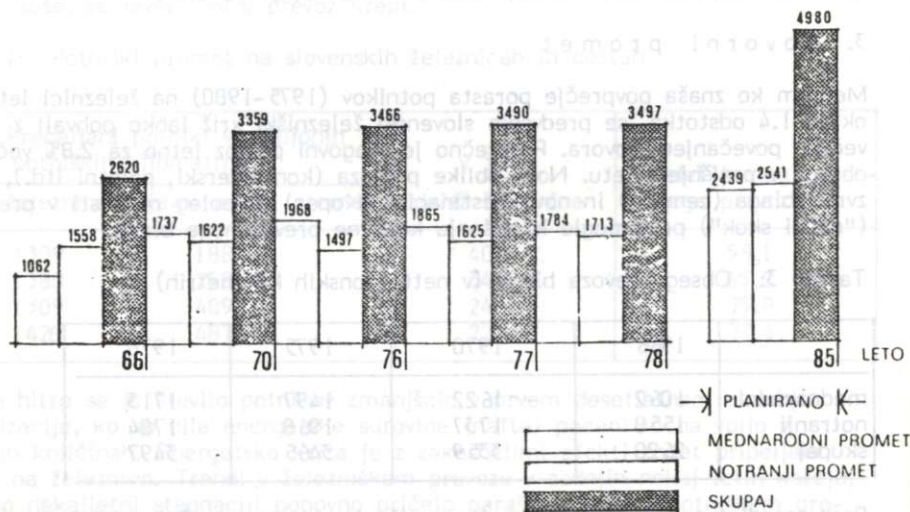
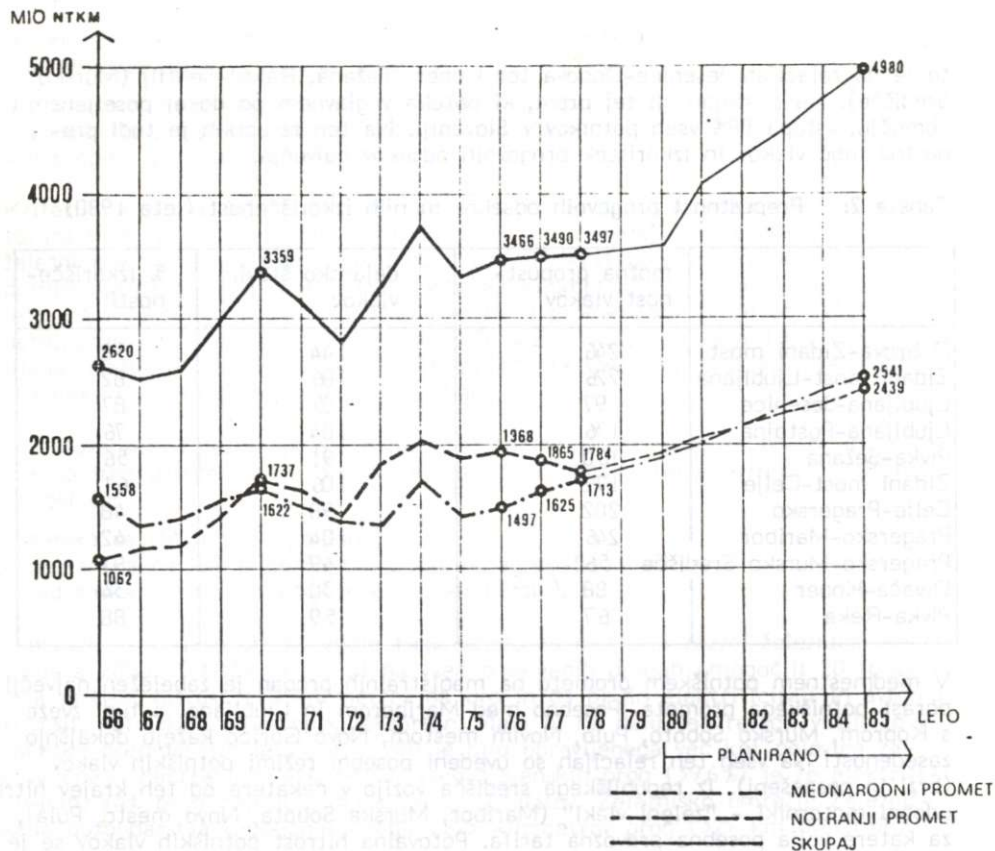
3. Tovorni promet

Medtem ko znaša povprečje porasta potnikov (1975-1980) na železnici letno okrog 1,4 odstotka, se predvsem slovenski železniški križ lahko pohvali z mnogo večjim povečanjem tovora. Povprečno je blagovni prevoz letno za 2,8% večji od obsega v prejšnjem letu. Nove oblike prevoza (kontejnerski, paletni itd.), nove vrste blaga (cement) in nove destinacije (Koper) so poleg rednosti v prevozu ("nočni skok") pripomogle k zvišanju količine prevoženega blaga.

Tabela 3: Obseg prevoza blaga (v neto tonskih kilometrih)

	1966	1970	1975	1978
mednarodni	1062	1622	1497	1713
notranji	1558	1737	1968	1784
skupaj	2620	3359	3465	3497

Prav zaradi tega je razmerje med prevoženim blagom po železnici in cesti že nekaj let konstantno. Okvirno se prepelje po železnici okrog dve tretjini blaga, po cesti pa preostala tretjina. V času pred "naftno krizo" je pridobil na pomenu

GIRANJE OBSEGA PREVOZA BLAGA NA PROGAH ZG LJUBLJANA
RAZDOBJU 1966—1978 IN PLAN ZA RAZDOBJE 1980—1985

prevoz s tovornjaki, ki je v desetih letih (1966-1975) prevzel železnici skoraj eno petino (19.9%) tovora. Na magistralni železniški prometni križ odpade 93% dela v blagovnem prevozu.

Tabela 4: Blagovni prevoz na slovenskih železnicah in cestah (v netto tonskih kilometrih)

	železniški prevoz	prevoz po cestah	železniški delež	cestni delež
1966	2620	843	75.7	24.3
1970	3359	1593	67.8	32.2
1976	3466	2703	56.2	43.8
1978	3497	3192	52.3	47.7

Pri relativnem upadanju deleža železnice v prevozu (do leta 1980!) blaga in absolutnem naraščanju količine blaga je potrebno opozoriti na nekatere izključne prevoznike po železnici. V prvi vrsti gre tu omeniti postaje, v katerih nakladajo surovine, oziroma kosovni material. Ob slovenskih železniških progah izstopajo predvsem rudarski kraji v Zasavju in Velenjski kotlini. Sem bi morali uvrstiti tudi naše edino pristanišče Koper. Istočasno so v isti kategoriji, ali pa jim po količini naloženega blaga sledijo izključno industrijski (predvsem metalurški centri) kraji kot npr. Jesenice, Kidričevo, Prevalje, Celje, a tudi Anhovo, Maribor in nenazadnje tudi Ljubljana.

Med železnico in cestnim javnim prevozom delitev upošteva različnost blaga. Železnica prevaža kosovni material in surovine ter prvenstveno uvaja nove oblike prevozov. Leta 1970 so prepeljali na primer 702 kontejnerjev, osem let kasneje pa že 28.890, s čimer je bila dana osnova za izgradnjo kontejnerskih terminalov. Eden največjih v Jugoslaviji je v Ljubljani. S kontejnerskim prevozom je povezana tudi dostava do naročnika. Železniško gospodarstvo razvija lastno omrežje cestnega prevoza.

4. Zaključek

Nekatere prometne smeri so se v okviru zasnove družbe in gospodarstva izkazale za nepotrebne, nekatere pa je družba dograjevala in podaljševala (dohod k morju). Pri tem so se poleg strukturnih značilnosti železniškega omrežja kot pomemben dejavnik pojavili še drugi elementi predvsem v povezavi s posameznimi vozlišči in stičišči različnih prometnih sredstev (ladje, cestni prevoz).

Izkazalo se je, da prometni tokovi ubirajo klasično zasnovane smeri, ki so evropsko in jugoslovansko pogojene. Študija na Inštitutu za geografijo Univerze (M. ŽAGAR) je pred leti pokazala, da so odstopanja od načrtanih mednarodnih in državnih prometnih tokov le izjema. V prvo prioriteto železniškega (in drugega) prometa so se po matričnih izračunih uvrstili kraji, ki leže ob magistralni osi slovenskega železniškega križa, pri čemer še posebej izstopa povezava v smeri proti glavnemu mestu republike in države. Ob tej strateško pomembni železniški povezavi se ustvarjajo sekundarna središča, ki se zaradi svoje pomembnosti, predvsem v proizvodnji primarnih in sekundarnih surovin, direktno ali s podaljški prog navezujejo na glavno železniško omrežje. Tako dobivamo v Sloveniji tipično sliko magistralnih osi z nekaterimi, že selekcioniranimi stranskimi zvezami k pomembnejšim industrijskim in urbanim središčem. Žal, razen industrij-

skega in strateškega pomena nismo pri razvoju železnice v preteklosti dovolj mislili še na nekatere druge funkcije železnice (npr. turizem) in na spremenljivost družbenih in ekonomskih razmer (energetska kriza) v svetu in doma.

Leto	Prevozi (milijoni)	Prevozi (milijoni)	Prevozi (milijoni)
1970	100	100	100
1975	110	110	110
1980	120	120	120
1985	130	130	130

Med železničarji obstaja široka razprava o vlogi železnice v gospodarstvu. Nekateri menijo, da je železnica predvsem prevozna sredstva, drugi pa jo vidijo kot pomemben dejavnik razvoja gospodarstva. Vendar pa je železnica v Sloveniji predvsem prevozna sredstva, kar pomeni, da je njena glavna funkcija prevozna. Železnica prevaža kmetov, material in surovine ter pomeni pomemben dejavnik razvoja gospodarstva. Železnica prevaža kmetov, material in surovine ter pomeni pomemben dejavnik razvoja gospodarstva. Železnica prevaža kmetov, material in surovine ter pomeni pomemben dejavnik razvoja gospodarstva.

Železnica prevaža kmetov, material in surovine ter pomeni pomemben dejavnik razvoja gospodarstva. Železnica prevaža kmetov, material in surovine ter pomeni pomemben dejavnik razvoja gospodarstva. Železnica prevaža kmetov, material in surovine ter pomeni pomemben dejavnik razvoja gospodarstva.

4. Zaključek

Nekatere prometne smeri so se v okviru razvoja družbe in gospodarstva izkazale za pomembne, nekatere pa je država dopravnala in podpirala (dobrodoželni). Pri tem so se poleg strukturnih in funkcionalnih železniških omrežij pojavile tudi nove funkcije železnice, kot so prevoz tovora, prevoz ljudi in prevoz odpadkov. Železnica prevaža kmetov, material in surovine ter pomeni pomemben dejavnik razvoja gospodarstva.

Železnica prevaža kmetov, material in surovine ter pomeni pomemben dejavnik razvoja gospodarstva. Železnica prevaža kmetov, material in surovine ter pomeni pomemben dejavnik razvoja gospodarstva. Železnica prevaža kmetov, material in surovine ter pomeni pomemben dejavnik razvoja gospodarstva.

geografska problematika mladih

UDK 911.2:551.4(497-12 "Koprsko primorje") = 863

UDC 911.2:551.4(497-12 "Koprsko primorje") = 863

FUNKCIJSKA GEOMORFOLOGIJA KOPRSKEGA PRIMORJA

Igor Jurinčič^x

Vloga reliefa za geografske dejavnike je v pretežno gorati Sloveniji očitna. V sestavku bom poskušal prikazati pomen reliefa tudi za primorski svet.

O vlogi gorske pokrajine je teoretsko razglabljal V. Malovrh (1958) v študiji, ki obravnava gričevnato pokrajino Koprskega primorja. Obravnava ozemlje zajema še tako imenovani Podgorski kras, kar ga je v mejah občine Koper. V tej regiji je relief in ostale naravne razmere kvantitativno ugotavljal v svoji magistrski nalogi D. Plut (1976) s pomočjo kvadratov v okviru enotne mreže 500 x 500 m. Ker pa je relief drobno razčlenjen, zajemajo mnogi tako postavljeni kvadrati naravnogeografsko različna ozemlja, kar zmanjšuje preglednost. Tukaj je bila uporabljena drugačna metodologija: vsaka osnovna enota ozemlja je omejena glede na reliefno homogenost. Zaradi zamudnega dela je bil reliefni vpliv ugotovljen le za nekatere parametre.

Relief in naselja

Hrbtnica vsega gospodarstva Koprskega primorja je na obali, kjer na razvoj vplivajo potrebe vse Slovenije. Koncentracija prebivalstva na njej je vedno večja. Vendar so tu obalna naselja izpuščena iz obdelave, da ne bi motila razmerje med reliefom in naselji v ostalem delu, kjer je večina naselij zrastle in se razvijala na kmetijskih osnovah, za katere ima relief večji pomen.

Razporeditev po višinskih pasovih prikazuje tabela št. 1.

Višinski pasovi	prebivalstvo		delež		1981 1948
	1948	1981	1948	1981	
0 - 100	10369	15285	35,0	58,2	147,4
101 - 200	5971	4309	20,1	16,0	70,5
201 - 300	8353	4755	28,2	18,1	56,9
301 - 400	3327	1282	11,2	4,9	38,5
nad 400	1633	723	5,5	2,8	44,3
skupno	29653	26254	100,0	100,0	88,6
mesta	23235	43686			
SKUPNO	52888	69940			

Tabela 1: Izvenmestno prebivalstvo po višinskih pasovih

^x štud. geog., PZE za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

Več kot polovica prebivalstva je že zbranega v pasu 0 - 100 m, kamor se priseljujejo ne le iz višjega sveta, temveč tudi iz drugih slovenskih pokrajin, da bi bili blizu mesta zaposlitve. Med leti 1948 in 1981 se je v tem pasu delež prebivalstva povečal od 35 na 58%, medtem ko vsi višji pasovi prebivalstveno nazadujejo. Najnižji pas obsega tudi aluvialne ravnice, kjer je najhitrejši prebivalstveni napredek. Tabela kaže, da se je nekdanja inverzna naselitev po vrhu slemen, ki je bila tako značilna za predindustrijsko dobo, že dokaj zabrisala vsaj glede števila prebivalstva. Glede števila naselij pa je podoba bliže nekdanjim razmeram. To priča tabela št. 2.

Lega	naselja		prebivalstvo		delež		1981 1948
	število	delež	1948	1981	1948	1981	
sleme	55	50,0	15451	9702	50,1	36,9	69,9
pobočje	25	22,7	7536	10725	25,4	40,9	142,4
ravnica	8	7,3	1989	1778	6,7	6,8	89,4
terasa	18	16,4	4106	3824	13,9	14,6	93,1
kraška uravnava	4	3,6	512	225	1,7	0,8	43,9
SKUPNO	110	100,0	29653	26254	100,0	100,0	88,6

Tabela 2: Naselja po reliefni legi

Po številu naselij prevladuje tradicionalna poselitev na slemenih (55 naselij od 110). Leta 1948 je na slemenih prebivala tudi polovica prebivalstva, 1981 pa že veliko manj - le 36,9%. Obraten proces se je odvijal na pobočjih, kjer se je število prebivalcev povečalo. To velja predvsem za položna pobočja priobalnega gričevja. Imajo ugodne pogoje za pridelovanje zgodnje zelenjave, blizu so tudi aluvialne ravnice z možnostjo umetnega namakanja, v mestih pa imajo možnost zaposlitve v nekmetijskih gospodarskih dejavnostih.

Naselja na kraški uravnavi izgubljajo že tako skromen živelj. Slabi pogoji za kmetijstvo (burja, prst, nižje temperature) niso privlačni za naselitev. Redka naselja (Kastelec, Črnotiče) ležijo ob krpah fliša, ki nudi ugodne pogoje za obdelovanje.

Naselja na terasah in pobočjih smo analizirali tudi glede na njihovo ekspozicijo.

Ekspozicija	št. naselij	delež
severna	6	14,3
vzhodna	2	4,8
zahodna	20	47,6
južna	14	33,3
SKUPNO	42	100,0

Tabela 3: Naselja in ekspozicija

Večina naselij leži na prisojnih in zatišnih legah. Izredno malo jih je na osojnih in privetrnih legah. Z vzhodno ekspozicijo sta le dve naselji (Hrastovlje in mejni prehod Rabujez) in šest naselij s severno. Večina teh naselij leži na pobočju pod Pomjanom ob aluvialni ravnici Badaševice.

Relief in vinogradništvo

Vinogradništvo je bilo od nekdaj glavna kmetijska panoga prebivalstva v gričevju, ki je zgrajeno domala povsem iz eocenskega fliša. Ta v drobnem ni povsem enak in domačini ločijo v glavnem dva tipa, trdi lapor, kjer prevladuje kompaktni peščenjak, in bolj peščeno - ilovnata facija. Vtis je, da je v prvem tipu pobočje navadno bolj strmo. Najzložnejši relief se javlja v dnu dolin, kjer so obmorske in rečne akumulacijske ravnice, ter na vrhu slemen, kjer je v obsegu vzpetin tudi največ njiv. Zložna pobočja so zlasti značilna za nizke priobalne griče in za nekatera pobočja v višjem gričevju, kjer domnevno prevladujejo bolj ilovnati fliši. Prav na zložnih pobočjih pa se je zadnji čas vinogradništvo najbolj obnovilo, večidel v družbenem sektorju.

Soodvisnosti med nagnjenostjo površja in vinogradi prikazuje tabela 4.

Nagnjenost pobočij	površina vinogradov		vinogradniški kompleksi	
	v ha	v %	število	delež v %
0 - 2°	292	7,8	15	6,6
2 - 6°	1204	32,2	98	43,4
6 - 12°	1377	36,8	44	19,5
12 - 20°	504	16,6	46	20,4
nad 20°	249	6,6	23	10,2
SKUPNO	3726	100,0	226	100,0

Tabela 4: Nagnjenost in vinogradi

Površino vinogradov smo izmerili s planimetriranjem po karti 1:50 000, ki je osnovna karta za našo študijo.

Največ vinogradov se nahaja na zložnih pobočjih priobalnega gričevja, zlasti v okolici Bertokov, Dekanov, Ankarana, Izole in Strunjana (glej karto). Na zložnih legah so vinogradniške terase široke, kar omogoča strojno obdelavo. Nekaj takih zložnih mest je tudi na površju slemen, pri Hrvatinih, Smarjah itd. Na kraškem ravninskem svetu z naklonom 2-6° domala ni vinogradov, čeprav bi v taki strmini lahko obdelovali ne le z motokultivatorji in manjšimi traktorji - slednji gre do strmine 12-20°, temveč tudi z večjimi traktorji (ki zmorejo naklon do 14°). Strojnega obdelovanja pa ne prenesejo premajhne parcele in prevelike strmine. Nekdaj, v času ročnega obdelovanja, je bilo mnogo več vinogradov v večjih strmih, kjer je v južni legi osončenost največja. Zaradi lažjega strojnega obdelovanja oziroma uvajanja širokih teras pa so zdaj vinogradi v zložnejših legah. Na pravi naplavni ravnici pa je vinogradov še vedno malo. Ob zgornji Rižani so ravninski vinogradi na manj oglejenih prsteh z nižjo gladino talne vode. Nekaj novih so uvedli tudi v spodnji dolini Dragonje.

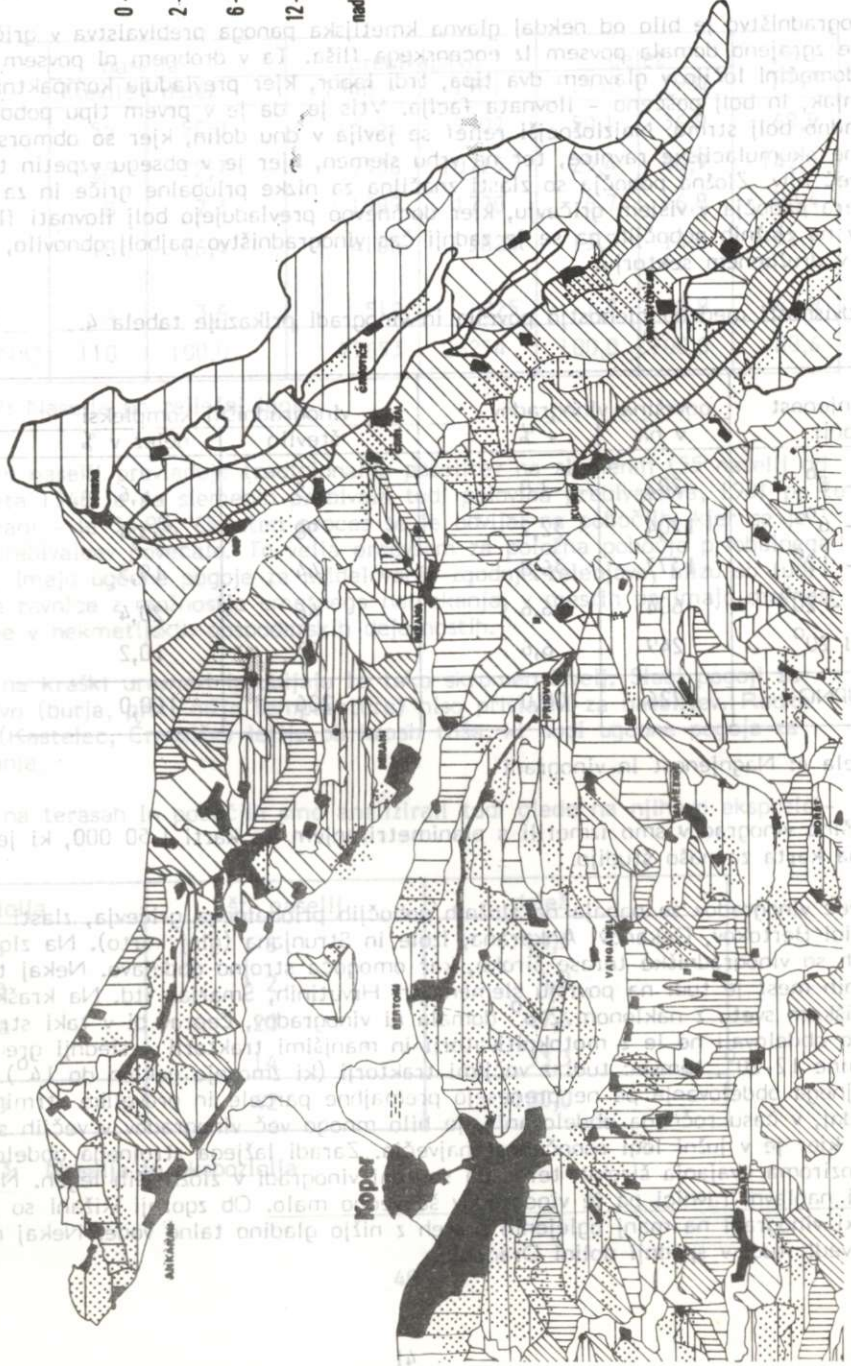
LEGENDA

	J	V-Z	S
0-2°	[White box]	[White box]	[White box]
2-6°	[Horizontal lines]	[Horizontal lines]	[Horizontal lines]
6-12°	[Vertical lines]	[Diagonal lines /]	[Vertical lines]
12-20°	[Horizontal lines]	[Diagonal lines \]	[Horizontal lines]
nad 20°	[Horizontal lines]	[Diagonal lines /]	[Horizontal lines]

VINOGRADI

KRAS

NASELJE

Že od nekdaj je znano, da gojijo trto kot toploljubno rastlino predvsem v prisojnih legah. Ker ima Koprsko Primorje od slovenskih regij največ sonca, je ta odvisnost vinogradov od ekspozicije pobočij manj ostra. Rezultat naše študije prikazuje tabela št. 5.

Ekspozicija	vinogradi št. kompleksov	%
severna	22	10,9
vzhodna	45	22,3
zahodna	62	30,7
južna	73	36,1
SKUPNO	202	100,0

Tabela 5: Ekspozicija in vinogradi

Zemljišča z nagnjenostjo od 0-6° nismo upoštevali, ker na teh legah osončenost nima vpliva.

Bolj strma in zelo strma pobočja v bližini slemen so najbolj obdelana na južnih in zahodnih legah. Kulturne terase pa se opuščajo najprej na severnih in severovzhodnih legah. Prerašča jih manj kvaliteten gozd in grmičevje. Burja sicer ovira rast vinske trte in druge vegetacije, vendar je v vegetacijski dobi bolj redka. Vinogradi imajo razvit koreninski sistem in tudi oporniki varujejo trto pred sunki burje. Tako leži skoraj tretjina vinogradov na pobočjih s privertno ekspozicijo.

Klasifikacija zemljišč za kmetijsko izrabo

Moderni kmetijski razvoj je nekoliko omilil pogojenost vinogradov s strmimi pobočji, vendar ostajajo, kot je videti iz naše tabele, zmerne strmine še vedno najugodnejše. Predstavljajo kompromis med ravnino, kjer bi bilo strojno obdelovanje najlažje, in med strmino, ki sprejme v prisojnih legah največ sonca in kjer je manj pozeb. Tudi ekspozicija je še vedno pomembna, saj se nahaja v severni legi le slaba devetina vseh vinogradov. Z upoštevanjem teh dveh komponent, to je nagnjenosti površja in ekspozicije, je mogoče napraviti kvantitativno vrednotenje kmetijskih zemljišč. Zavedamo se, da je za vrednost kmetijskega zemljišča pomembno še več drugih dejavnikov, zlasti pedološke in vodne razmere. Z upoštevanjem vseh teh dejavnikov pa postaja podoba preveč nepregledna. Zato smo ostali le pri dveh dejavnikih, še zlasti ker prvi, strmina, vpliva tudi na ostale. Dejansko gre bolj za razvrščanje (klasificiranje) zemljišč kot za vrednotenje. Zemljišča smo delili v naslednjih sedem kategorij (glej karto):

A. Flišno ozemlje

1. Aluvialna ravnica. Prevladuje ploskovno rečno in denudacijsko nanašanje, krajevno tudi odnašanje materiala. Izven melioriranih območij, krajevno pa tudi znotraj njih, ostaja nevarnost poplav in previsoke gladine talne vode. Največja ugodnost je v lahki strojni obdelavi, v bližini tržnih središč, ugodni prometnosti ter v lahkem namakanju.
2. Položna pobočja in uravnave na vrhu slemen. Geomorfološki procesi so slabotni in omejeni na krajevno erozijo prsti na njivah. Možna je mehanizacija obdelave vseh vrst in na pobočjih tudi umetno namakanje. Prst je kvalitetna, na vrhu sle-

men mestoma preveč skeletna in suha.

3. Zmerno strma pobočja v vzhodni, zahodni in južni ekspoziciji ter bolj strma pobočja v južni ekspoziciji. Možne so široke vinogradniške terase s strojno obdelavo in v strmejših legah z motokultivatorji. Neugodna je erozija prsti v obliki erozijskih jarkov in težava z namakanjem.

4. Zmerno strma pobočja v severnejši in bolj strma pobočja v vzhodni in zahodni ekspoziciji. Ovira je nevarnost erozije prsti, ki se javlja tudi v degradiranih gozdovih. Mehanizacija je omejena zaradi ozkih teras. Zemljišča so ugodnejša za sadno drevje z razvitim koreninskim spletom (oljka, mandeljni, češnje).

5. Bolj strma pobočja v severni ekspoziciji in zelo strma pobočja. Primerna predvsem za gozd.

B. Kras

1. Izolanski kras. Je pretežno ravninski in bi, če bi bilo možno enako namakanje, spadal v tip aluvialnih ravnin.

2. Ostali kraški svet. Manj ugodne so pedološke razmere in kar ga je na slavniskem podgorju, ima zaradi višjih nadmorskih višin že slabše klimatske pogoje, zlasti zaradi burje.

Zaključki

Novejši tehnični razvoj v kmetijstvu je sicer omilil ozko navezanost na naravno-geografske pogoje, ki pa so še pomembni za razvrstitev obdelovalnih površin. Te zveze so tu tudi kvantitativno prikazane. Tudi Koprsko primorje je ob sedanjih preseljivih prebivalstva in preobrazbi gospodarstva zajel proces "erozije prebivalstva" z vzpetin v nižine. Žal ni mogoče reči, ali je ta proces v našem primeru hitrejši kot drugod v vzpetem svetu, ker je podobnih kvantitativnih študij malo (predvsem le za Litijsko kotlino - Gams + K. Natek, 1981).

Literatura in viri

- Gams, I., 1968, Geomorfološki oris Istre. Proteus 1967/68, 7. Ljubljana.
- Gams, I., Natek, K., 1981, Geomorfološka karta 1 : 100 000 in razvoj reliefa v Litijski kotlini. Geografski zbornik XXI. Ljubljana.
- Kokole, V., 1956, Morfologija Šavrinskega gričevja in njegovega obrobja. Geografski zbornik IV. Ljubljana.
- Malovrh, V., 1958, O metodi geomorfološke analize gorate pokrajine z vidika ekonomske, posebej agrarne geografije. Geografski vestnik XXIX-XXX, 1957-1958. Ljubljana.
- Natek, K., 1983, Metoda izdelave in uporabnost splošne geomorfološke karte. (Magistrska naloga, ZRC SAZU GIAM). Ljubljana.
- Orožen Adamič, M., 1979, Geografske značilnosti poplavnega sveta ob Dragonji in Drnici, Geografski zbornik XIX. Ljubljana.
- Plut, D., 1976, Koprsko Primorje in njegova valorizacija za kmetijstvo in turizem (Magistrska naloga PZE za geografijo). Ljubljana.
- Plut, D., 1979, Geografske značilnosti poplavnega sveta ob Rižani in Badaševici. Geografski zbornik XIX. Ljubljana.
- Popis prebivalstva 1948 in 1981 po naseljih.

Šifrer, M., 1965, Nova geomorfološka dognanja v Koprskem Primorju.
Geografski zbornik IX. Ljubljana.

Titl, J., 1965, Socialno-geografski problemi na koprskem podeželju. Koper.

Zasnovе uporabe prostora - kmetijstvo, 1975. Zavod SRS za družbeno planiranje. Ljubljana.

UDK 911:167:373.5(497-12) = 863

UDC 911:167:373.5(497-12) = 863

REPUBLIŠKO SREČANJE MLADIH RAZISKOVALCEV - GEOGRAFOV

Metka Špes^x

Z letošnjim republiškim srečanjem mladih raziskovalcev, ki je bilo 14. junija v Ljubljani, smo geografi pridobili 12 novih raziskav. Dijaki devetih slovenskih srednjih šol so ob izdatni pomoči svojih mentorjev osvetlili vrsto geografskih pojavov in predstavili do sedaj redkeje proučevane slovenske pokrajine. Verjetno so splošna prizadevanja širše skupnosti po razširjanju turizma in turistične ponudbe vzpodbudila tudi mlade geografe, saj smo imeli letos s področja turistične geografije kar štiri naloge. Mladi so pokazali tudi zelo kritičen odnos do nekaterih negativnih pojavov v našem življenjskem okolju, predvsem do njegovega onesnaževanja ali že celo kar degradacije. Pestrost letošnjih nalog dopolnjujejo še proučevanja s področja agrarne geografije in urbane geografije ter transformacije podeželskih naselij.

Vendar pa ugotavljamo, da so med nalogami velike razlike. To velja za kvaliteto, obseg in čisto tehnično plat (izdelava kart, grafikonov, citiranje uporabljene literature in virov) itd. V želji, da bi v bodoče vsaj obdržali, če že ne zvišali že doseženo kvalitativno raven nalog, bomo morali vse naloge, ki ne bodo izpolnjevale formalnih pogojev (jasna metodologija, cilj raziskave, opis rezultatov lastnega dela, korektno citiranje, paginacija, navedba avtorjev, mentorjev, šole ...) zavrniti ter avtorjem in mentorjem svetovati, naj jih izpopolnijo ter se prihodnje leto ponovno prijavijo. Ocenjevalci nalog so se namreč nekajkrat znašli v mučnem položaju, kako napisati slabo oceno, še zlasti, ker učenci večkrat niso sami krivi, če ne najdejo ustreznih mentorjev na lastnih šolah. Dokaj ilustrativen je pojav, da so nekateri učenci šele na republiškem srečanju od članov komisije prvič izvedeli, da je potrebno citirati uporabljeno literaturo.

Kljub tem kritičnim mislim pa je vendarle potrebno poudariti, da sodi večji del nalog med dobro zasnovane pa tudi izpeljane samostojne raziskave, kar se je ponovno pokazalo tudi na zveznem srečanju, ko so tri naloge naših učencev, v množici povprečnih, če že ne slabih nalog predstavnikov ostalih republik in pokrajin, ponovno izstopale, predvsem zaradi samostojnega terenskega raziskovalnega dela.

Med 12 nalogami je še prav posebej izstopala naloga Odlagališča trdih in tekočih odpadkov v novomeških krajevnih skupnostih, avtorjev Franca Jakliča in Andreje Brunskole iz Srednje šole pedagoške in tehniško-naravoslovne usmeritve iz Novega mesta. Mentor pri tej nalogi je bila prof. Lada Čertalič. Raziskovalca sta si zastavila zahtevno nalogo - prikazati problematiko odlaganja različnih vrst odpadkov v prostorsko obsežni novomeški občini. Nalogo odlikuje široko zastavljeno in strokovno solidno argumentirano izhodišče - kaže večanje emisij v okolju in drastične primere onesnaževanja zaradi nepravilnega ravnanja z odpadki. Srž raziskovalne naloge je upravičeno namenjen konkretnemu raziskovanju odlagališč odpadkov (trdih in tekočih) v desetih novomeških krajevnih skupnostih. Kritično, na osnovi lastnih dognanj, ocenjujeta sanitarno deponijo. S terenskimi ogledi sta našla na obrobju urbanih naselij več črnih odlagališč odpadkov. Sistematično sta obdelala preko 60 smetišč.

^x mag. geog., Institut za geografijo, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7, glej izvleček na koncu Obzornika

Obsežna raziskovalna naloga (82 strani teksta z bogato ilustrativno opremo) predstavlja v vsebinskem in metodološkem pogledu solidno delo, že skoraj na ravni diplomskega dela.

Darja Pristovšek, dijakinja Srednje družboslovne šole iz Titovega Velenja, je s pomočjo mentorja prof. Tanška predstavila nalogo Perspektive turističnega razvoja v občini Titovo Velenje. Naloga obsega analizo naravnih in družbenogeografskih pogojev. Na tej osnovi poskuša vrednotiti pogoje in možnosti za bodoči razvoj turizma oziroma posameznih zvrsti turizma v domači občini. Naloga je vsebinsko skrbno sestavljena, avtorica urejeno prikazuje metodološka izhodišča proučevanja, teoretična spoznanja ter že omenjeno analizo. Ne glede na manjše pomanjkljivosti, ki se kažejo predvsem v pomanjkanju genetičnega prikaza in se jih avtorica tudi zaveda in opravičuje s pomanjkanjem dostopnih podatkov, je naloga tako po metodološki kot vsebinski zasnovi nadpovprečno delo.

Zanimivo in kvalitetno nalogo je pripravila dijakinja Srednje družboslovno-jezikovne šole iz Škofje Loke - Ruža Barič in to, kot sama trdi, brez mentorja. Naloga z naslovom Ekološka kriza je pravilo našega časa je interdisciplinarno zasnovana, ukvarja pa se z vprašanji varstva in urejanja človekovega okolja. Avtorica je že v uvodu podčrtala, da napredek, kot ga radi pojmuje, prinaša vrsto negativnih učinkov, ki jih le počasi odkrivamo, saj je napredek podrejen logiki kapitala. Sledi kritično razmišljanje o ekologiji v najširšem pogledu in razvoju t.i.m. ekološke rasti zavesti. Podrobneje analizira ekološko krizo v državah v razvoju in ugotavlja, da gre pogosto za pravi ekološki neimperializem, analizira primer belokranjske Krupe pa Bophal in kritično razmišlja, da socialistične države praktično negirajo ekološko vprašanje. Avtorica se je uspešno spoprijela z globalnimi vprašanji človeške eksistence, z resničnimi koreninami ekološke krize in to predvsem na osnovi sorazmerno dobrega poznavanja raznovrstne literature, vseskozi pa je prisoten osebni, čustveni odnos do teh aktualnih problemov.

Nalogo Turistične zmogljivosti na Mariborskem Pohorju so predstavile Breda Kolar-Sluga in Barbara Vajd, dijakinje Srednje družboslovne šole iz Maribora, mentor je bil prof. Borut Drobnyak. Naloga predstavlja dokaj zaokrožen pogled razvoja in stanja turističnih dejavnosti na Mariborskem Pohorju. Jedro naloge je namenjeno predstavitvi turizma in spremljajočih dejavnikov. Analiza turistične sezone je smiselno razdeljena na njen poletni in zimski del. Posebno pozornost zaslužita dve zanimivi in izrazito geografski poglavji, žal sta precej skopi, o naravnih možnostih terenov za razvoj smučarskega turizma in o vplivu turizma na okolje.

Po mnenju komisije, ki je ocenjevala letošnje geografske naloge (mag. A. Černe, dr. M. Klemenčič, D. Kladnik, dr. D. Plut, dr. D. Radinja, P. Repolusk in M. Špes) omenjene štiri naloge izstopajo po vsebini, po metodološkem pristopu in nena- zadnje tudi po rezultatih samostojnega raziskovalnega dela in zaslužijo, da so njihovi povzetki objavljeni v Geografskem obzorniku. Avtorji prvih treh nalog pa so predstavljali mlade geografe na zveznem srečanju, ki je bilo tokrat v Sarajevu.

Dijakinja Srednje naravoslovne šole iz Maribora Adela Žigert je ob pomoči prof. Metke Sevčnikar pripravila raziskavo Izraba poljedelskih zemljišč v Slovenskih goricah in na Dravskem polju. Avtorica si je za proučitev izbrala zanimivo tematsko področje, ki bi lahko večstransko osvetlilo izrabo zemljišč na obravnavanem območju. Žal pa v svojem delu, kljub opazni prizadevnosti, ni bila povsem uspešna. Glavne pomanjkljivosti se kažejo predvsem v napačno uporabljeni terminologiji, v neustrezni regionalni členitvi in v preskromni predstavitvi osrednje problematike. Dobro pa je predstavila pojem podeželje ter njegove specifičnosti na obravnavanem območju. Nikakor pa ne gre avtorici odrekati dobre, zanimive in suverene

predstavitve naloge na republiškem srečanju. Poudariti je potrebno, da bi avtorica na podlagi zbranega gradiva in ob pomoči mentorja pa mogoče tudi strokovnjaka za to področje zlahka odpravila pomanjkljivosti in bi naloga močno pridobila na pomenu in kvaliteti, saj je vsebinsko brez dvoma dovolj zanimiva.

Nalogo Primerjava strukture prebivalstva specifičnih mestnih četrti Maribora na podlagi izbranih krajevnih skupnosti so predstavili Matjaž Iršič, Matjaž Lukner, Lidija Hartman, Igor Ujčič, Urban Tručl in Borut Zemljič, dijaki Srednje družboslovne šole iz Maribora, pomagal pa jim je mentor prof. Borut Drobnjak. Naloga prikazuje nekatere družbenogeografske značilnosti posameznih mestnih četrti v treh krajevnih skupnostih: A. Aškerc, Melje in Proletarske brigade v Mariboru. Največ pozornosti so namenili prikazu in medsebojni primerjavi demografskih značilnosti izbranih mestnih četrti in na osnovi tega prikazali osnovne značilnosti posameznih četrti in jih grafično predstavili na številnih diagramih. Zbranega, zares obsežnega gradiva avtorjem ni uspelo v celoti združiti v jasen geografski prikaz. Naloga pa bi bila bolj berljiva, če bi bila napisana enostavneje in bi bile misli izražene bolj preprosto.

Na splošno lahko za večji del letošnjih nalog trdimo, da skrb za lep jezik ter stilistično in jezikovno neoporečno pisanje ni odlika naših srednješolcev.

Naloga Socialna geografija naselja Drešinja vas v občini Žalec so avtorji Iztok Drev, Romana Bobek, Brigita Kološa, Polona Marciuš, Romana Kores in Melita Fric napravili že lansko leto, ko so bili še dijaki 1. letnika, zagovarjali pa še leto. Dijaki obiskujejo Srednjo kmetijsko-živilsko šolo v Celju, mentor pa je bil prof. Stanko Vizjak. V nalogi je opisano naravno okolje Drešinje vasi ter sedanjosti prebivalstva, gospodarstva in spreminjanja naselja. Naloga je pisana tekoče, strokovno dovolj poglobljeno in s smiselnimi poudarki, vsebina pa je smiselno obdelana in zaokrožena. Naloga kljub drobnejšim pomanjkljivostim zasluži visoko oceno, posebno še glede na izobrazbo avtorjev.

Urša Wegger in Jasna Jerom, dijakinji Srednje šole za gostinstvo in turizem v Ljubljani, sta ob pomoči mentorice prof. Dragice Borko opravili analizo Turistične zmogljivosti RC Rakitna. Zasnova naloge je zanimiva in dobra, žal pa je analiza rezultatov dela izredno skopa, vsaj glede na razčlenjenost priložene ankete. Manjka tudi malce bolj izčrpen pregled stanja družbenogeografskih elementov Rakitne, ki bi bili z ozirom na namen raziskave dobrodošel prispevek. Geografska predstavitev Rakitne, analiza vprašalnikov, ocena stanja v mladinskem zdravilišču Rakitna so, glede na sorazmerno obsežno terensko delo, nezadostno analizirani, predstavljajo pa svojevrsten izziv za nadaljevanje začete raziskave.

Nalogi Vodni objekti na potokih Pšata, Reka in Ušica ter Mlini na potoku Reki, ki so jih predložili dijaki Srednje šole za strojništvo iz Ljubljane, sodita žal med tiste, za katere je bilo že v uvodu napisano, da sta močno pod povprečjem nalog mladih geografov in bi pravzaprav lahko predstavljali le začetno fazo - zaznavo problematike za nadaljnje proučevanje. Iz nalog samih pa tudi iz razgovora na srečanju je bilo razbrati prizadetost avtorjev za obravnavano problematiko, izdelava nalog pa bi nedvomno terjala več časa in truda. Žal pa je uspeh veliko manjši, kakor bi lahko bil, če bi avtorji upoštevali osnovne metodološke zahteve, potrebne za vsako raziskovalno delo. Ker pa tega ni, so zbrani podatki veliko manj vredni, predvsem zaradi pomanjkljivega navajanja virov, časovne neopredeljenosti nekaterih podatkov itd. Očitno so bili avtorji prepuščeni sami sebi in niso imeli mentorja. Za zanimanje in prizadevnost zaslužijo avtorji vsekakor priznanje, zato bi jih kazalo vzpodbuditi, da nalogi izpopolnijo.

Podobna ugotovitev velja tudi za nalogi Odlagališča odpadkov v Murski Soboti in Usmerjenost kmetijske proizvodnje dijakov Srednje kmetijske šole iz Rakičana, kjer pa je, poleg očitnega "kratkega stika" na relaciji dijak-mentor, opazna tudi nezainteresiranost šole oziroma mentorja, da bi naloge poslali pravočasno in predvsem na pravi naslov. Žal so na koncu prav dijaki žrtve takšne neusklajenosti, saj prihaja tudi do neljubih napak, ko dijaki niti niso obveščeni o srečanju. Med slednje sodi tudi dijak Srečko Lukovnjak, ki pa se je zelo zavzeto lotil problematike Usmerjenost kmetijske proizvodnje, saj je kot učenec srednje kmetijske šole dober opazovalec in očitno tudi poznavalec težav, ki spremljajo sodobno kmetovanje.

Precejšnje mero zavzetosti je dokazal tudi drugi dijak rakičenske srednje šole Stanko Komboc, ki se je lotil dokaj zahtevne teme inventarizacije in valorizacije odlagališč odpadkov v domači okolici. Vendar pa sama zavzetost dijaka ne more zadostovati, posebno še, če se je raziskave lotil brez očitnih metodoloških in tehničnih napotil.

Na koncu gre omeniti še zanimivo temo Počitniške hišice v občini Titovo Velenje, vendar avtorici Polona Kogoj in Urša Šmid iz Titovega Velenja nista prišli na republiško srečanje. Njuna analiza je zasnovana predvsem na osnovi gradiva Geodetskega zavoda in Projektivnega biroja iz Titovega Velenja ter na osnovi podatkov, ki sta jih zbral z anketo med nekaterimi lastniki počitniških hiš. Naloga ima nekatere slabosti, ki izhajajo predvsem iz slabo opredeljenega geografskega namena naloge, metodološke zasnove, skromne predstavitve glavnih spoznanj, itd. Vsekakor pa je naloga dober uvod za nadaljnje delo, ki ga izbrana tema vsekokor zasluži.

Ob koncu je potrebno poudariti, da nekatera malo bolj kritična razmišljanja ob ocenjevanju letošnjega republiškega srečanja ne pomenijo, da se v povprečju znižuje kvaliteta nalog. Želeli bi le, da, ob vzpodbudnem povečanju števila nalog, ne bi zanemarili kvalitete in da bi v bodoče sleherni naloga vendarle izpolnila osnovne formalne pogoje.

ocene in poročila

DIDAKTIČNI KOMPLET GEOGRAFIJE - DRŽAVE V RAZVOJU IN RAZVITE DRŽAVE

Didaktični komplet geografije Države v razvoju in razvite države predstavljajo:

1. učbenik z delovnim zvezkom,
2. komplet večplastnih prosojnic,
3. album diapozitivov,
4. priročnik za učitelje in
5. Atlas sveta za osnovne in srednje šole (Mladinske knjige).

Album diapozitivov in priročnik za učitelje še nista izšla.

Temo Države v razvoju in razvite države obravnavajo učenci drugega letnika naslednjih vzgojnoizobraževalnih programov, oziroma smeri:

- navtika (ribič-navtik, ladjevodja, plovni tehnik),
- špedija in luški promet (špediter, luško-transportni tehnik),
- ladijsko strojništvo (ladijski strojni tehnik),
- trgovska dejavnost (prodajalec, komercialni tehnik, aranžerski tehnik),
- poslovno-finančna dejavnost (ekonomski tehnik),
- strežba (natakar, tehnik strežbe),
- turistična dela (gostinski tehnik, turistični tehnik),
- splošno kulturni program (knjižničar, knjiga, org. kulturnega življenja),
- vzgojitelj predšolskih otrok,
- učitelj,
- družboslovno-jezikovna dejavnost.

Učbenik in delovni zvezek sta vsebinsko in metodično enotna ter sta ločena v dva zvezka samo zaradi večje ekonomičnosti. Drug drugega dopolnjujeta, zato ju je nujno uporabljati skupaj. Tekst in posebni znaki na robu učbenika vodijo učenca od teksta k vprašanjem za premislek, k vajam v Delovni zvezek in h kartam v Atlasu. Tri vrste tiska kažejo učencu na različno zahtevnost snovi.

Učbenik je sestavljen iz treh delov:

1. navodila učencu, ki učencu pojasnjujejo uporabo učbenika,
2. sledi kazalo učnih tem ter
3. učna vsebina. Ta je razdeljena v dva sklopa problemov. Učenci spoznajo najprej temeljne geografske značilnosti držav v razvoju, v drugem delu pa temeljne geografske značilnosti razvitih držav. Snov je zastavljena problemsko in eksemplarno. Ko učenci spoznajo določeno problematiko na splošno, jo konkretizirajo ob izbranih tipičnih primerih držav ali pokrajin sveta.

Pregled učnih tem v učbeniku in delovnem zvezku:

TEMELJNE GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI DRŽAV V RAZVOJU

- I. Geografski dejavniki držav v razvoju
 - Naravnogeografski dejavniki (primera Kenije in Salvadorja)
 - Družbenogeografski dejavniki (primera Kenije in Salvadorja)

- II. Skupni problemi držav v razvoju
- Demografske značilnosti (problemi rasti prebivalstva, izobrazbena sestava)
 - Socialnopošestne razmere (v Latinski Ameriki, arabskem svetu, tropski Afriki, južni Aziji, Ekvadorju)
 - Problemi gospodarstva zaradi podnebnih in vodnih razmer ter prsti (osiromašenje in erozija prsti, nestalnost padavin, poplave, sušnost)
 - Pridelovanje hrane v deželah v razvoju (problem prehrane, potencialna kmetijska zemljišča, odnos med narodnim dohodkom in deležem kmetijstva v skupnem dohodku)
 - Geografske osnove sodobnega gospodarjenja (tradicionalna in industrijska družba, deagrarizacija in urbanizacija)
 - Geografske značilnosti neenakomernega gospodarskega razvoja v posameznih državah (osrednja in obrobna območja, primer Afrike)
- III. Države v razvoju in svetovno gospodarstvo
- Države izvoznice rud (izkoriščanje železove rude v Liberiji, barvnih rud v Boliviji, bakrov pas v Afriki)
 - Države izvoznice kmetijskih pridelkov (položaj kmetijskih držav, pridelovanje kave, Kenija-monokulturna država)
 - Gospodarski položaj izvoznice nafte (proizvodnja, poraba nafte, rafinerije, naftna trgovina, OPEC, vpliv podražitve nafte in države v razvoju)
- IV. Geografska podoba neokolonializma (pojem neokolonializma, nacionalne družbe, smeri izvoza kmetijskih pridelkov, rud)
- V. Regionalizacija držav v razvoju
- Kriteriji za regionalizacijo
 - Geografske značilnosti držav v razvoju - izbrani primeri (Peru, Gabon, Indija)

TEMELJNE GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI RAZVITIH DRŽAV

- I. Geografski dejavniki razvitih držav
- Naravogeografski dejavniki (primer Kanade)
 - Družbenogeografski dejavniki, ki so značilni za razvite države
- II. Skupne značilnosti razvitih držav
- Demografski razvoj
 - Selitve delavcev (tujci v ZR Nemčiji in Franciji)
 - Geografske značilnosti gospodarskega razvoja in varstvo okolja (onesnaženost okolja z nafto, onesnaženost zraka)
- III. Razvite države kot uvoznice surovin in izvoznice industrijskih izdelkov (Japonska - uvoznica surovin)
- IV. Geografska podoba razvitih socialističnih držav
- Podržavljanje kmetijstva in vpliv na izrabo zemlje (spreminjanje izrabe zemljišča, spreminjanje hektarskih donosov in površin zasejanih s posameznimi kulturnimi rastlinami)
 - Industrializacija in urbanizacija
- V. Geografska podoba kapitalističnih držav
- Razvoj kmetijske pokrajine (intenzivnost kmetijstva, razmestitveni dejavniki za kmetijstvo)

- Geografski učinki nekmetskih dejavnosti (značilnosti mest)
- Razlike v regionalnem razvoju (razvita in manj razvita območja Zahodne Evrope)

VI. Regionalizacija razvitih držav

- Osnovne skupne značilnosti razvitih držav (pokrajinski sistemi)
- Geografske značilnosti razvitih držav - izbrani primeri (Nizozemska, Avstralija)

Učbenik ima 90 strani, 79 slik - predvsem fotografije in tematske karte. Delovni zvezek je nekoliko obširnejši. Na 131 straneh vsebuje 54 vaj z vrsto kart, tabel in grafikonov.

Avtorji učbenika so Slavko Brinovec, Marijan Klemenčič, Marija Košak, Franc Lovrenčak, Mirko Pak, delovni zvezek pa so napisali Slavko Brinovec, Marijan Klemenčič in Franc Lovrenčak.

Avtor kompleta večplastnih prosojnic je Slavko Brinovec. Na prosojnicah prevladujejo tematske karte, nekaj je diagramov in nekaj nazornih shem. 35 prosojnic ponazarja naslednje tematske sklope: kriterije za določanje stopnje gospodarske razvitosti, naravni prirast prebivalstva, šolanje prebivalstva, padavine po mesecih, prehranjevanje, mestno prebivalstvo, izvoznice surovin, kmetijstvo, naftno gospodarstvo, neokolonializem, družbenogospodarske dejavnike razvitih držav, demografski razvoj, železarstvo, poddržavljanje kmetijstva, kmetijstvo v kapitalističnih državah, onesnaženost zraka v mestih ter cestni promet in območja hrupa.

Maja Umek

Zadnja, šesta številka jugoslovanske geografske revije Geographica Iugoslavica je v celoti posvečena tretjemu jugoslovanskemu agrarnogeografskemu simpoziju, ki je bil od 15. do 17. maja leta 1985 v Mariboru. Udeležili so se ga poleg slovenskih geografov tudi predstavniki vseh naših socialističnih republik in pokrajin, z izjemo Bosne in Hercegovine, ter gostje iz Zahodne Nemčije, Poljske in Madžarske. Na 300 straneh je tako v tej publikaciji zbranih kar 27 referatov: 9 slovenskih, 12 iz ostalih jugoslovanskih področij, medtem ko jih je 6 izpod peresa inozemskih geografov.

Slovenski geografi so se v svojih referatih dotaknili cele vrste aktualnih vprašanj slovenskega in tudi jugoslovanskega podeželja v celoti oziroma posameznih manjših regij. Vladimir BRACIČ je v svojem prispevku Nastanek in razvoj družbenega sektorja kmetijstva ter njegov pomen za pridelavo hrane pozval geografe, da se bolj posvetijo proučevanju tega sektorja našega kmetijstva, ki sicer še vedno zaostaja za privatnim, je pa v zadnjih 15 letih dosegel vidnejši napredek. V Jugoslaviji je l. 1981 pripadalo družbenemu sektorju 16,7%, v Sloveniji pa le 12,1% vseh obdelovalnih površin. Mirko PAK je posvetil svoje vrstice prikazu privatnega sektorja našega kmetijstva (Posestna sestava zasebnega kmetijstva v Jugoslaviji) in ugotovil, da obvladuje zasebni kmet v Jugoslaviji še vedno 83,1% obdelovalnih tal, vendar so ta kmetijska gospodarstva majhna, saj 41,3% vseh kmetij ne presega 2 ha, nadaljnjih 34,8% jih premore le 2-5 ha, 19% zasebnih gospodarstev ima 5-10 ha in le 4,9% več kot 10 ha zemlje. Največ najmanjših kmetij ima Makedonija (56,8%), medtem ko v kategoriji 5-10 ha izstopata Vojvodina (25,2%) in Srbija (23,6%). Z zasebnim kmetijstvom se v svojem članku ukvarja tudi Milan NATEK (Nekatere geografske značilnosti zemljiško-posestne strukture v SR Sloveniji 1981. leta). Na osnovi statističnih podatkov je analiziral povprečno velikost zemljiške posesti ter zemljiško-posestno strukturo in podal pregled povprečne velikosti zasebnih kmetij po občinah (povpreček za Slovenijo znaša 5,51 ha). Dokazal je, da se je v obdobju 1960-1981 le-ta zmanjšala za 17,8%. O zemljiški strukturi je spregovoril tudi Drago KLADNIK v svojem prispevku Značilnosti zemljiške strukture v SR Sloveniji, vendar tokrat z vidika izrabe tal in tipologije njenega spreminjanja ter povprečne velikosti parcele prav tako ob upoštevanju njenega spreminjanja (glej tabele!), vendar ne po občinah, temveč po posameznih naravnopokrajinskih enotah Slovenije, kot so: Alpe, predalpski, primorski, dolensko-notranjski, subpanonski in kotlinski predeji ter ravnine SV Slovenije. Problem komasacij kmetijskih površin je v svojem referatu Spreminjanje fiziognomije agrarnega prostora v Sloveniji kot učinek zemljiških zložb načel Borut BELEC in ugotovil, da v tem pogledu v Sloveniji še močno zaostajamo za nekaterimi drugimi predeli v Jugoslaviji. Tako smo v obdobju 1976-1984 komasirali 22.877 ha, kar predstavlja le 1,13% skupne in 2,6% kmetijske površine v naši republici. Komasacije, ki vsekakor pomenijo tudi močan poseg v zunanji izgled agrarnega prostora, so izvedli predvsem na mokrotnih tleh Pomurja in Podravja, v Vipavski dolini in na Goriškem. Julij TITL nam je v svojem prispevku Razvoj tržne pridelave vrtnin na Koprskem in njen pomen za oskrbo obalnih mest ter večjih potrošniških središč v SR Sloveniji prikazal velik upad proizvodnje vrtnin po letu 1954, ko je nova državna meja odrezala Trst in ko so pozneje mnoge, za kmetijstvo ugodne površine ali pozidali ali pa namenili industriji. Vendar se po letu 1980 le kažejo premiki na bolje, do leta 1990 pa naj bi primorske vrtnine že močno posegle na slovensko tržišče in ga z določenimi kulturami že povsem zadostile. Specifičnemu problemu kot je Vpliv turizma na oblikovanje kmetijske dejavnosti v alpskem svetu SR Slovenije se je v tem svojem članku posvetil Anton GOSAR. V njem nas je opozoril, da turistična dejavnost v osrednjem delu naših Alp že od leta 1961 dalje nenehno narašča (ne pa tudi na njihovem obrobju!), obenem pa upada število kmečkih gospodinjstev v turističnih krajih. Gosar je mnenja, da se ekološka obremenitev kulturne pokrajine v Alpah nevarno stopnjuje in da kmet kot producent hrane, urejevalec kulturne

pokrajine in gostitelj turističnih obiskovalcev vse to svoje delo še komaj zmore. Kompleksno Problematiko ruralnega prebivalstva v manj razvitih območjih Slovenskih goric nam je na konkretnem primeru občine Lenart podal Božidar KERT. Tudi v tem, nekdanj povsem agrarnem okolju, so se v preteklem desetletju zaradi novih industrijskih obratov dogajale velike spremembe tudi v prebivalstveni sliki, saj se je delež kmečkega prebivalstva v tem obdobju zmanjšal za polovico, a kljub temu še vedno znaša kar 31,6%.

Iz sosednje SR Hrvatske so objavljeni trije prispevki. V enem od njih je Adolf MALIĆ obdelal tipe kmetijstva po posameznih makroregijah te republike (Oblici i prostorni raspored poljoprivredne proizvodnje u SR Hrvatskoj), medtem ko sta Valerija in Zlatko PEPEONIK v svojem skupnem prispevku analizirala čisto konkretni primer vpliva velikega mesta, kot je Zagreb, na svojo bližnjo agrarno okolico (Procesi suvremene deagrarizacije i obilježja seoskih naselja u gradskoj zajednici općina Zagreb). Dragutin FELETAR pa se je v svojem članku Medzavisni odnosi razvoja industrije i agrarne proizvodnje na primeru prehrambene i duhanske industrije i proizvodnje industrijskog bilja u SR Hrvatskoj lotil problema odnosa med surovino, tokrat industrijsko rastlino, in krajem njene industrijske predelave, kar je ilustriral s tremi karticami in grafikonom.

V SR Srbiji se je problema vpliva velikega mesta na njegovo agrarno okolico, ki sta ga na primeru Zagreba analizirala Pepeonika, lotil Vladimir DJURIĆ v referatu Destrukcija ruralnog prostora okoline Beograda pod uticajem urbanog razvoja. Prikazal je posebej banatsko, sremsko in šumadijsko področje beograjske okolice in ugotovil, da je urbani in industrijski razvoj Beograda destruktivno vplival na kmetijska tla in da so zato velike površine plodne zemlje za vedno izgubljene. Bratislav JACIMOVIĆ (Promene u agrarnoj strukturi SR Srbije) v svojem članku opozarja, da se tudi v 70-letih ni pri nas nič naredilo v zvezi z razvojem kmetijstva. Zasebna kmetijska posest se še naprej drobi, tako da je leta 1981 kar 24,2% vseh kmetij v Srbiji imelo le do 1 ha zemlje, nadaljnjih 31,2% pa 1-3 ha, tako da ima kar 55,4% vseh kmetij največ 3 ha zemlje. Če temu dodamo še naslednjo kategorijo 3-5 ha, ugotovimo, da ima 3/4 vseh kmetij v Srbiji (74,6%) največ 5 ha zemlje. Zelo pereča je na našem podeželju tudi problematika t.im. "staračkih domova", na katero v svoji razpravi še posebej opozarja Milena SPA-SOVSKI (Osvrt na starosnu strukturu poljoprivrednog stanovništva u SFRJ u periodu 1961-1981 godine). Pri nas je proces staranja kmečkega prebivalstva namreč veliko hitrejši kot drugje po svetu, saj je bilo leta 1981 v Jugoslaviji že 49,5% aktivnih kmetovalcev starejših od 50 let. Seveda ta odstotek variira od 38,5% v Makedoniji do 56,3% v Sloveniji.

Vojvodinski geografi so zastopani z dvema prispevkoma, v katerih so se osredotočili na problem proizvodnje hrane pri nas. V prvem sta Pavle TOMIĆ in Jovan PLAVŠA (Udeo SAP Vojvodine u proizvodnji hrane u Jugoslaviji) prikazala kmetijske zmogljivosti žitorodne Vojvodine v okviru celotne Jugoslavije in ugotovila, da tukaj pridelajo 32,2% vse jugoslovanske pšenice, 40,6% vse koruze, 66,7% sladkorne pese, 22,2% vsega mesa itd. V drugem članku (Geografsko-ekonomski aspekti agrarne proizvodnje u Jugoslaviji) pa je Radoslav SUBIĆ analiziral naravne in družbenogeografske pogoje za kmetijsko proizvodnjo v Jugoslaviji in razmišljal o tem, kako to proizvodnjo dvigniti.

S problemi makedonskega podeželja oziroma čisto konkretno kmetijstva sta nas seznanila Mitko PANOVA (Problemi i posledice deagrarizacije u SR Makedoniji) in Vasil GRAMATNIKOVSKI (Neki sovremeni odliki i problemi na zemjodelstvoto vo SR Makedonija) iz Skopja. Zaskrbnjujoče dimenzije, ki jih je deagrarizacija že dosegla v tej republiki, Panov ilustrira s podatkom, da je le-ta zajela kar 611

kmečkih naselij od skupno 1637-ih, kar pomeni 37,3% vseh vasi. V teh 611 vaseh je leta 1961 živelo še 208.158 prebivalcev, leta 1981 pa le še 83.501 človek, povprečna obljudenost ene teh vasi pa se je v istem obdobju zmanjšala od 340 na 136 ljudi. Gramatnikovski nas seznanja s specializacijo, komercializacijo, mehanizacijo in parcelacijo v makedonskem kmetistvu, pa s posebno razdrobljenostjo in hektarskim donosom.

Tudi črnogorski ruralni prostor ni izvzet pri tem vsesplošnem procesu "praznjenja" jugoslovanskega podeželja. To je v svojem članku Neki savremeni aspekti razvoja poljoprivrede u ruralnoj sredini SR Crne gore prikazal Zdravko IVANOVIĆ s podatkom, da je l. 1953 živelo na vasi še 85,8% vsega prebivalstva Črne gore, leta 1981. pa le še 49,3%. Seveda so velike razlike med njenim primorskim (47,4%), osrednjim (29,6%) in severnim delom (70,8%). Avtor zaključuje svoj sestavek s konkretnimi predlogi, kako zadržati ljudi na kmetijah in s tem ustaviti močan emigracijski tok prebivalstva iz vasi. Da je depopulacija res vsesplošni pojav na našem podeželju, potrjujejo tudi ugotovitve docenta prištinske univerze Safeta NURKOVIĆA, ki ugotavlja, da je celo v odročnih področjih severovzhodne Črne gore le-ta zajela že kar 77,8% vseh vasi (Depopulacija sela sjeveroistočne Crne gore kao posljedica izmijenjene gospodarske strukture).

Med prispevki inozemskih geografov sta dva naravnana v načelnoteoretsko smer (Jerzy Kostrowicki: Classifications in agricultural geography, in Karl Ruppert: Agrargeographie im Wandel), dva obravnavata tudi med našimi geografi načeto problematiko vpliva mest na agrarno zaledje ter izrabe tal (Kalus Wolf: Die zukünftige Entwicklung ländlicher Regionen in der Nachbarschaft verstädterter Zonen, in Jörg Maier: Potentials and limitations of alternative concepts of land utilization in peripheral regions of Bavaria), medtem ko govorita madžarska geografa o odnosu med kmetijstvom in posameznimi elementi prirodnega okolja, kot sta kraško tlo in razne vremenske situacije (Veress Marton: The influence of the agricultural cultivation on covered karst, in Karossy Csaba: Gebietliche Potenzen der makrosynoptischen Wetterlagen in Ungarn auf Grund der von Peczely ausgearbeiteten Typen).

Tatjana Šifer

društvene in druge vesti

DELO KOMISIJE ZA ZNANSTVENO DELO ZVEZE GEOGRAFSKIH DRUŠTEV JUGOSLAVIJE

Od XI. kongresa jugoslovanskih geografov v Bečićih oktobra 1981 je sedež zvezne Komisije za znanstveno delo v Ljubljani. Kongres oktobra 1985 v Novem Sadu je ta mandat podaljšal še za naslednja štiri leta, medtem ko je sedež Zveze v Prištini, kjer bo čez štiri leta tudi kongres. Ker je v tem sicer dokaj zatišnem obdobju organiziranega medrepubliškega in medpokrajinskega sodelovanja (Nacionalni komite, Komisija za geografsko izobraževanje, Komisija za tisk) Komisija za znanstveno delo kar živahno delovala in bila za to na kongresu tudi pohvaljena, je za bralce Obzornika morda zanimivo to delovanje tudi nekoliko spoznati.

Komisijo sestavljajo na kongresu voljeni delegati in njihovi namestniki iz vseh republik in pokrajin. Delovna telesa Komisije so bile podkomisije, od podkomisije za vede in klimo do podkomisije za splošni ljudski odpor, skupaj jih je bilo 18. Tudi podkomisije so bile sestavljene iz delegatov iz vseh republik in pokrajin. S takšno organizacijo se je želelo aktivirati čim širši krog geografov za medrepubliško in medpokrajinsko sodelovanje ter tako pospešiti kvantiteto in kvaliteto znanstveno-raziskovalnega dela na vseh področjih geografije v vseh geografskih sredinah Jugoslavije.

Rezultati prizadevanj so bili dokaj različni, nekatere podkomisije so veliko naredile, organizirale simpozije in druge aktivnosti, nekatere niso naredile ničesar. Kakor povsod je bilo delo odvisno od prizadevanj predsedujočega. Vendar so v štirih letih geografska društva, fakultetni, akademski in samostojni inštituti organizirali 19 znanstvenih sestankov, 4 v letu 1982, 8 1983, 4 1984 in 3 1985, največ v Sloveniji in Makedoniji. Poleg republiških in jugoslovanskih znanstvenih sestankov jih je bilo nekaj z mednarodno udeležbo, nekateri so pa sploh bili mednarodnega ali meddržavnega značaja. Naj jih na kratko predstavimo: jugoslovansko-bolgarski simpozij v Beogradu in Skopju, agrarni simpozij v Novem Sadu, sociogeografski aspekti okolja v Ohridu, prebivalstvo Srbije v Arandželovcu, poljsko-jugoslovanski seminar v Ljubljani in Mariboru, kartografija pri pouku geografije v Sarajevu, metode geografskega proučevanja naravnih nesreč v Ljubljani, geomorfološko kartiranje v Zagrebu, medinštitutski sestanki oddelka za geografijo v Ljubljani z univerzitetnimi geografskimi inštituti v Münchenu, Bayreuthu, Frankfurtu in Ljubljani, hrvatsko-madžarski kolokvij v Zagrebu in Koprivnici ter v Budimpešti, standardizacija geografskih imen v Sarajevu, socioekonomske regije v Prištini, posledica gradnje energetskih objektov v Ljubljani, agrarnogeografski simpozij v Mariboru, simpozij o migracijah v Strugi, simpozij o kraškem površju v Postojni.

Posebno dragoceni so zborniki referatov z vseh strokovnih sestankov. Nekateri med njimi so vzbudili veliko pozornosti tudi v širši javnosti, nekateri tudi v mednarodnih geografskih krogih. Žal pa smo v jugoslovanski geografiji premalo pozvani, organizirani in informirani, da bi vsa ta literatura prišla tudi do širšega kroga uporabnikov, predvsem učiteljev srednjih in osnovnih šol.

Geografija kot prostorska in kot nacionalna veda zahteva še posebej proučevanja celotnega državnega območja v okviru medrepubliških projektov, pa tudi nekatera temeljna dela o našem prostoru zahtevajo takšen pristop. Žal je želja sicer precej, volje po takšnem sodelovanju pa zelo malo. Praktično poteka že vrsto let

kot medrepubliški projekt le delo na gemorfološki karti, medtem ko sta Atlas SFRJ in Monografija Jugoslavije šele v pripravljalni fazi in je njihovo uresničevanje predvsem finančno vprašanje. Žal jugoslovanska geografija niti v zveznem merilu, niti v okviru kateder in inštitutov ni tako organizirana, da bi lahko smeleje prevzemala in organizirala takšna dela.

Omeniti je treba tudi željo po tesnejšem medkatedrskem sodelovanju, ki se je več let odvijalo predvsem med oddelkom za geografijo PMF v Zagrebu in FF v Ljubljani, eno leto se je temu pridružil tudi oddelek za geografijo na PMF v Sarajevu. Sicer pa sta posebej tej problematiki bila posvečena dva zvezna sestanka z veliko dobrimi sklepi, celo dvema poročiloma, enim o geografskem izobraževanju in drugim o znanstvenem delu, praktičnih rezultatov pa ni bilo.

Komisija za znanstveno delo je opravljala še vrsto aktivnosti, med drugim je sodelovala pri programiranju zveznega kongresa v Novem Sadu in pri izboru referatov.

Zaradi neaktivnosti nekaterih podkomisij in vedno večjih finančnih težav v zvezi z njihovim poslovanjem in predvsem sestajanjem so bile na zadnjem kongresu v Novem Sadu vse dosedanje podkomisije zamenjane s štirimi novimi: podkomisijo za fizično geografijo in okolje, podkomisijo za regionalno geografijo in prostorsko planiranje, podkomisijo za socialno in ekonomsko geografijo ter podkomisijo za toponomastiko, terminologijo in tematsko kartografijo.

- 1. BANOVIĆ Branimir: Izjave iz Jugoslavije i Jugoslovenska mitologija na Novom Sadu.
- 2. MIKAIČ Vesna: Jugoslovenski bosiljenci u Australiji i osnovnim ozrtom na razvoju etične naselbine na metropolitanskom području.
- 1. BANOVIĆ Branimir: Osmestje Celja: urbanizacija.
- 2. VODEB Dušan: Mirko Pak
- 12. ZAKONJSEK Branimir: Osmestje Celja: urbanizacija.
- 13. VODEB Dušan: Osmestje Celja: urbanizacija.
- 11. ŠTURM Svetlana: Negativni učinki turizma na pokrajino: na primeru Goriška in Fiese.
- 10. POŽEŠ Miroslav: Prostorsko planiranje na podeželju.
- 9. POTOČNIK Matjaž: Strojne osnove za krajinski načrt Davča.
- 8. KRALJIC Mirko: Osnove prostorskega plana krajevnih skupnosti Srbije.
- 7. KRALJIC Mirko: Osnove prostorskega plana krajevnih skupnosti Srbije.
- 6. KRALJIC Mirko: Osnove prostorskega plana krajevnih skupnosti Srbije.
- 5. KRALJIC Mirko: Osnove prostorskega plana krajevnih skupnosti Srbije.
- 4. KRALJIC Mirko: Osnove prostorskega plana krajevnih skupnosti Srbije.
- 3. KRALJIC Mirko: Osnove prostorskega plana krajevnih skupnosti Srbije.
- 2. KRALJIC Mirko: Osnove prostorskega plana krajevnih skupnosti Srbije.
- 1. KRALJIC Mirko: Osnove prostorskega plana krajevnih skupnosti Srbije.

UDK 911.371.108.8:373.66 + 233
Košak M.,
61000 Ljubljana, Yu, Pedagoška akademija, Koroška
ploščad

VKLJUČEVANJE NARAVOSLOVNIH ZNANJ V PROGLAVNE
VZGOJNOIZOBRAŽEVALNEGA DELA
Program življenja in dela učencev šol vključuje kot
obvezno sestavni del vzgojnoizobrazbenega procesa neta-
vostovne delavnice, ki izvenredne splošne učne vsebine na-
učence, na njihovo izobraževanje in v njihovi karieri.
predmeta geografije doberedni učni vsebini, h kon-
vanje pouka geografije v neposrednem okolju je različno
gleda na postavljene smotne, splošne in sestopke.

UDK 911.6:551.58(21) = 183
Gams L.,
61000 Ljubljana, Yu, Filozofski fakulteta, ZVE za
geografijo, Aškerčeva 12

OSNOVE KLIMATSKIH RAZLIČIJ V SVETU
Pomembne razlike so od prejšnjega obdobja. Razlike
klimatsko obravnavo litoralne, kontinentalne, planek
kazuje genetske in efektivne klasiifikacije
Klima je klasificirana glede na temperaturo, vlažnost
in vegetacijo.

SEZNAM DIPLOMANTOV DRUGE STOPNJE GEOGRAFIJE IN DOKTORJEV ZNANOSTI NA ODDELKU ZA GEOGRAFIJO FILOZOFSKE FAKULTETE V LJUBLJANI LETA 1984

Diplomanti druge stopnje geografije:

1. BRICELJ Mitja: Degradacija okolja na primeru Industrije usnja Vrhnika.
2. CUNDER Tomaž: Ogroženost Ljubljanskega barja po poplavih in potresih s posebnim ozrom na S. rob Ljubljane.
3. DOVČ Franci: Regionalni razvoj Jezerškega in dolina Koritnice.
4. FURLAN Kamen: Luka Koper.
5. GABROVEC Matej: Osnove prostorskega plana krajevne skupnosti Semič.
6. KOSEDNAR Majda: Geografija mesta Murska Sobotica.
7. LUKŠIČ Marijana: Dolenjske Toplice: družbeno geografski razvoj turističnega naselja in okolice.
8. PAVLIN Branko: Strokovne podlage za prostorski plan Banjške planote.
9. POTOČNIK Marjan: Strokovne osnove za krajinski načrt Davča.
10. POŽEŠ Mirjam: Prostorsko planiranje na podeželju.
11. ŠTURM Svit: Negativni učinki turizma na pokrajino: na primeru Goreljika In Fiese.
12. VODEB Dušan: Geografija Šenturja.
13. ZAKONJŠEK Bronislava: Obmestje Celja: urbanizacija.

Doktorji geografskih znanosti:

1. BANOVIC Branimir: Izsledjevanje iz Jugoslavije i Jugoslavenska migracija na Novom Zelandu.
2. MIKACIĆ Vesna: Jugoslovenski doseljenici u Australiji s posebnim osvrtom na razvoj etnične naselbine na metropolitanskom području Sydneya.

Janja Turk

Posebno dragoceni so podatki referativno z vsebino, ki jih je avtor uporabil v svoji disertaciji. Vsebinsko bogata je tudi literatura, ki jo je avtor uporabil v svoji disertaciji. Vsebinsko bogata je tudi literatura, ki jo je avtor uporabil v svoji disertaciji. Vsebinsko bogata je tudi literatura, ki jo je avtor uporabil v svoji disertaciji.

UDK 911:371.388.8:373.46 = 863

Košak M.
61000 Ljubljana, YU, Pedagoška akademija, Kardeljeva ploščad

VKLJUČEVANJE NARAVOSLOVNIH DNI V PROGRAM VZGOJNOIZOBRAŽEVALNEGA DELA

Program življenja in dela osnovne šole vključuje kot obvezno sestavino vzgojnoizobraževalnega procesa naravoslovne dneve. Izvenrazredne dejavnosti vplivajo na učenca, na njegovo izobraževanje in vzgojo. Narava predmeta geografije dobesedno sili v pokrajino. Povezovanje pouka geografije v neposrednem okolju je različno glede na postavljene smotre, vsebine in postopke.

UDK 911.62:551.58(21) = 863

Gams I.
61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, PZE za geografijo, Aškerčeva 12

OSNOVE KLIMATSKIH RAJONIZACIJ SVETA

Podnebne razlike so od predela do predela velike. Za klimatsko obravnavo izberemo le nekatere. Članek prikazuje genetske in efektivne klimatske klasifikacije. Klima je klasificirana glede na temperaturo, vlažnost in vegetacijo.

UDK 911:371.333 = 863

Brinovec S.
64000 Kranj, YU, Srednja šola pedagoške računalniške in naravoslovno matematične usmeritve, Koroška 13

IZOBRAŽEVALNA TEHNOLOGIJA

Članek je nadaljevanje vsebine iz prejšnje številke. Govori o tekstih kot učilih pri pouku geografije. Prikazan je učbeniški komplet, geografski opis, časopis, strokovni tekst in radijska šola. Predstavljeni pa so tudi peskovnik in modeli. Med abstraktnimi sredstvi so predstavljeni zemljevidi, atlas, prosojnice, globus, vzročni profili in blok diagram. Poseben del je namenjen uporabi statističnih virov pri pouku geografije.

UDK 910:373.4 = 863

Verbič M.
61000 Ljubljana, YU, Zavod SR Slovenije za šolstvo, Poljanska 28

REZULTATI SPREMLJANJA IN VREDNOTENJA GEOGRAFIJE V SREDNJEM USMERJENEM IZOBRAŽEVANJU

V okviru spremljanja programa usmerjenega izobraževanja je spremljiva hotela zbrati podatke o uresničljivosti učnih načrtov, ustreznost in uporabnost učbenikov, korelacijo med predmeti, kadrovske in materialne pogoje za doseganje smotrov. Prikazane so ugotovitve spremljave.

UDC 911:167.335(497-12) = 863

Špes M.
61000 Ljubljana, YU, Institut za geografijo
Univerza Edvarda Kardelja, Trg francoske
revolucije 7

REPUBLICAN MEETING OF YOUNG RESEARCHERS
CHERS-GEORGRAFOV

The republican meeting of young researchers
demonstrated twelve researches were presented.
A short display of the most efficient parts of the
contents is shown.

REPUBLIKA SLOVENIJA
LJUBLJANA

KATEGORIJA: GEOGRAFIJA
SLOVENIJA

1987

predstavitev najuspešnejših nalog.
Predloženo je bilo 12 raziskav. Sledi kratka vsebinska
Predstavljeno je republiško srečanje mladih raziskovalcev.

GEOGRAFOV

REPUBLIŠKO SREČANJE MLADIH RAZISKOVALCEV -
Edvarda Kardelja, Trg francoske revolucije 7
61000 Ljubljana, YU, Institut za geografijo Univerza

Špes M.

UDK 911:167:373.5(497-12) = 863

UDC 911.3:56.2(497-12) = 863

Čevlju je prav tako močno odvisno od reliefa. Članek
zaključuje s klasifikacijo zemljišč za kmetijsko izrabo.
Vinogradništvo, ki je glavna kmetijska panoga, v gri-
Predvsem je prikazan položaj naselij glede na reliefa -
Članek prikazuje pomen reliefa v primorskem svetu.

PRIMORJA

FUNKCIJSKA GEOMORFOLOGIJA KOPRSKEGA

geografijo, Aškerčeva 12

61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, PZE za

Jurinčič I.

UDK 911.2:531.4(497-12) "Koprsko primorje" = 863

UDK 911.2:531.4(497-12) "Koprsko primorje" = 863

Železnice so pomemben element slovenske infrastruk-
ture. Prikazan je razvoj železnic od 1838. leta, ko so
začeli z gradnjo prve železnice, do danes. Potniški in
tovorni promet danes pa sta prikazana s številnimi
tabelami.

ŽELEZNICE IN ŽELEZNIŠKI PROMET

geografijo, Aškerčeva 12

61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, PZE za

Gosar A.

UDK 911.3:56.2(497-12) = 863

UDC 911:371.333 = 863

Brinovec S.
64000 Kranj, YU, Srednja šola pedagoške, računal-
niške in naravoslovno matematične usmeritve,
Koroška 13

EDUCATIONAL TECHNOLOGY

The article continues with the contents from the
previous number. It deals with the texts as teaching
media at geography teaching. The teaching material
as text-book set, geographic description, newspaper,
professional text and radio school are being shown.
Sand-box and models are also demonstrated. Among
abstract means there are maps, atlas, transparents
globe, causal profiles and block diagram. Special part
is destined for the use of statistic sources at geo-
graphy teaching.

UDC 910:373.4 = 863

Verbič M.
61000 Ljubljana, YU, Zavod SR Slovenije za
šolstvo, Poljanska 28

RESULTS OF FOLLOWING AND EVALUATING OF
GEOGRAPHY IN THE VOCATION ORIENTED
SECONDARY EDUCATION

Within the following of this education program, the
aim was to gather the data about the realization of
teaching programs, general application and suitability
of text books, correlation among subjects, cadre and
material conditions for the reaching of aims. The
article shows what results have been obtained from
this evaluation.

UDK 911:371.388.8.373.46 = 863

Košak M.
61000 Ljubljana, YU, Pedagoška akademija, Kardeljeva
ploščad

NATURAL SCIENCE DAYS AS INCLUDING PART OF
THE EDUCATIONAL PROGRAM AT GEOGRAPHY TEA-
CHING IN PRIMARY SCHOOL

These days are included as obligatory part of educational
process into the program of life and work of primary
school. Activities performed outside school exert influence
on a pupil, his education and upbringing. The link of
geography with the direct environment varies regarding
different aims, contents and procedures.

UDC 911.62.551.58(21) = 863

Gams I.
61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, PZE za geo-
grafijo, Aškerčeva 12

BASIS OF CLIMATIC RAYONIZATIONS OF THE WORLD

The differences in climate vary from region to region.
Only some of them are selected to be treated themati-
cally. The article shows genetic and effective climatic
classifications. The climate is classified regarding tempe-
rature, humidity and vegetation.

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE **LJUBLJANA**
61000 Ljubljana, Mestni trg 26.

Telefon: n. c. (061) 332 111
Ziro račun pri SDK Ljubljana
Št. 50101-603-46423 • p. p. 50-1

KNJIGE, MUZIKALIJE, TISKOVINE, UČILA, ŠOLSKE IN PISARNIŠKE POTREBŠČINE

Nov didaktični komplet

ZEMLJEPIS ZA 6. RAZRED OSNOVNIH ŠOL

Didaktični komplet dopolnjuje učbenik z istim naslovom, ki ga je izdala založba Mladinska knjiga.

Avtorja didaktičnega kompleta sta Marija Košak in Slavko Brinovec.

Didaktični komplet vsebuje

- 140 barvnih diapozitivov
- 13 tem s 44 barvnimi prosojnicami
- 7 blokov delovnih listov za učence

Didaktični komplet izide maja 1986 in velja 82.000 dinarjev.

Naročite ga lahko v oddelku učil pri DRŽAVNI ZALOŽBI SLOVENIJE v Trubarjevi 27 v Ljubljani.

UDC 911:167:373.5(497-12) = 863

Špes M.
61000 Ljubljana, YU, Institut za geografijo
Univerza Edvarda Kardelja, Trg francoske
revolucije 7

REPUBLICAN MEETING OF YOUNG RESEARCHERS-GEOGRAPHERS

The republican meeting of young researchers is demonstrated. Twelve researches were presented. A short display of the most efficient tasks and contents is shown.

UDC 911.3:556.2(497-12) = 863

Gosar A.
61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, PZE za geografijo, Aškerčeva 12

RAILWAYS AND RAILWAY TRAFFIC

Railways are important element of the Slovene infrastructure. The origin is demonstrated from 1838, when the first railway works have been started, till nowadays. Passenger train and traffic and freight train are shown by number tables.

UDC 911.2:551.4(497-12 "Koprsko primorje") = 863

Jurinčič I.
61000 Ljubljana, YU, Filozofska fakulteta, PZE za geografijo, Aškerčeva 12

FUNCTION GEOMORPHOLOGY OF THE KOPER REGION

The article shows the meaning of relief in the littoral region. The settlement location is especially shown regarding the relief. Viticulture which is the main agricultural branch in the hills, depends to a great extent on the relief. The article ends with classification of pieces of land for agricultural use.

GEODETSKI ZAVOD SRS LJUBLJANA

Pregled kartografskih izdelkov

KARTE MEST:

LJUBLJANA
GROSUPLJE
KRŠKO
DOMŽALE
PTUJ
LITIJA + ŠMARTNO
NOVO MESTO
BREŽICE
ROGAŠKA SLATINA
TOLMIN
ŠKOFJA LOKA

Karte mest prodaja Mladinska knjiga, Nazorjeva ulica in Cankarjeva založba, Wolfova ulica - Ljubljana

KARTE OBČIN:

POSTOJNA
CERKNICA
ILIRSKA BISTRICA
SEŽANA
GORICA
TOLMIN
RADOVLJICA
ŠKOFJA LOKA
5 LJUBLJANSKIH OBČIN
VRHNIKA
NOVO MESTO
METLIKA
KRŠKO

LITIJA
LAŠKO
DOMŽALE
KAMNIK
MCZIRJE
ŠMARJE PRI JELŠAH
PTUJ
LEDAVA
JESENICE
LOGATEC
GROSUPLJE
KOČEVJE

ČRNOMELJ
BREŽICE
SEVNICA
HRASTNIK
IDRIJA
ZAGORJE
CELJE
KRANJ
TRŽIČ
KOPER
IZOLA
PIRAN

Občirske karte prodajajo Občinske geodetske uprave.

Pred izidom:

Karta mesta MEDVODE
SENOVO

Občinska karte AJDOVŠČINA
TREBNJE
ORMOŽ

STENSKA KARTA SR SLOVENIJE
1 : 175 000

ŠOLSKA KARTA SR SLOVENIJE
1 : 500 000

ATLAS SR SLOVENIJE 1 : 50 000

